

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola
Irodalomtudományi Program

**GONOSZ GARABONCZIÁSOK,
BORISSZA BACCHUSOK,
SZÉLTOLÓ SZELLEMEK
AVAGY
TÜKÖR, VAGY GÖRBE TÜKÖR?
HIEDELEMLÉNYEK, NÉPI KULTURÁLIS ALAKOK;
FOLKLÓR A XVIII. SZÁZADI ISKOLAI COMÆDIÁKBAN**

Doktori értekezés

Tézisek

Galuska László Pál

Témavezetők:

Prof. Dr. Nagy Imre és Dr. Milbacher Róbert

Pécs, 2011

A dolgozat témája és célkitűzései

Dolgozatunk azt a folyamatot vizsgálja, amelynek során a felekezeti iskoladrámák célkitűzéseik szempontjából meghatározó változásokon mentek keresztül a XVIII. századi Magyarországon. Az eredetileg pedagógiai-morális szándékkal keletkezett iskolai színjátékok olyan kulturális közegben kezdtek elterjedni, amelyből hiányzott az Európa más országaiban nagy múlttal rendelkező, Spiró György által *kommercionálisnak* és *mecénáltnak*¹ nevezett színházak intézményrendszere, így a drámákat bemutató iskolák fokozatosan egyre inkább ezek helyettesítőjének szerepkörébe kellett, hogy lépjenek.

Az iskoladrámák átalakulása a külső elvárásoknak, ill. a szerző, színre vivő tanárok készítetéseknek megfelelően indult meg. Témaviláguk, a közönség elé vitt művek meghatározó műfaji súlya a XVII. századi kezdetekhez képest teljesen átrendeződött, és a XVIII. század végére a művek valamint szerzőik a kibontakozni kezdő világi színház és dráma fejlődési folyamataiba olvadtak. Az első világi társulatok színészei, szerzői nemritkán maguk is egykori felekezeti iskolai diákok, akik a színház és a dráma iránti érdeklődésüket, elméleti és gyakorlati ismereteiket az alma mater falai közül hozták magukkal.

Az átalakulásnak külső és belső indítókai voltak. A külső indítókok között megemlíthetjük a többé-kevésbé rendszeres iskolai színjátszás által kinevelt közönség fokozódó elvárásait a szórakoztató jellegű, világi témájú darabok iránt, amelyek közül lassanként a komédia vált a legkedveltebb műfajjává. Az őket körülvevő közösség jóindulatától egyre erősebben függő felekezeti iskolák kénytelenek alkalmazkodni az elvárásokhoz. A belső okok között talán az egyik legfontosabb tényező, hogy a drámákat színre vivő tanárok maguk is mindjobban ki akarják magukat próbálni a sikeres és hatékony színpadi megjelenés tekintetében. Feltevésünk szerint az átalakulás egyik legmarkánsabb jele a műfajváltás mellett az a tény, hogy a felekezeti iskolai tanárok által színre vitt darabokban népi hiedelemalakok jelennek meg, ami korábban elképzelhetetlen lett volna.

Dolgozatunk tartalmi szempontból azt a folyamatot akarja kísérni és értelmezni, ahogy a világi, népies tárgyú komédia uralkodóvá válik, ahogy a „kómé és komédia” – a népi és az ún. „magas” kultúra összetalálkozik az iskolai színpadokon.² A mindehhez módszertanilag

¹ Spiró György, 1997. 10. p.

² Az általunk részletesebben vizsgált drámai szövegek (dolgozaton belüli előfordulásuk sorrendjében): Moesch Lukács: *Vita Poetica* (Nagyszombat, 1693); Illei János: *Tornyos Péter* (Komárom és Pozsony, 1789); Hagymási Imre: *Garabontás László* (Vác, 1775. augusztus 13.); Borss Dániel: *Bakhvs* (Sátoraljaújhely, 1775. február 19.); Ismeretlen jezsuita szerző: *Kénts kapáló* (Sárospatak, 1767); Bolla Márton: *Ariszton* (Nyitra, 1774 – 76.); Simai Kristóf: *Váratlan vendég* (Kecskemét 1772 – 77, ill. nyomtatásban in: Magyar Museum 1788 – 89); Csokonai Vitéz Mihály: *Gerson* (Debrecen, 1795); *Cultura* (Csurgó, 1799. július közepe); *Karnyóné* (Csurgó, 1799. szeptember 1.).

elengedhetetlen drámatörténeti, ill. összehasonlító drámaelméleti fejtegetéseken, kutatáson kívül a munka jellege a néprajzban történő tájékozódást is megkívánta, hiszen e tudományterület nélkül a drámák belső működése, korabeli közösségre gyakorolt hatása nehezen értelmezhető.

A fejlődéstörténeti áttekintés mellett azt is vizsgáljuk, hogy a szerző, ill. színre vivő oktatók színjátékaiban milyen kulturális környezeti influens elemek érvényesülhetnek, hogyan illeszkednek ezekhez, hogyan egészítik ki, építik tovább, formálják át ezt a kulturális környezetet az iskoladrámák.³ Meggyőződésünk, hogy a XIX. századi magyar drámairodalom, ill. általában az irodalmi élet jelenségeinek értelmezéséhez nélkülözhetetlen a XVIII. század második felének népi hiedelemalakokat felvonultató iskolai komédiáinak kutatása.

A disszertáció felépítése

I. Alkotók és alkotói elvek – a XVIII. századi iskolai komédia kialakulása, változásai

A dolgozat első főfejezetében a katolikus iskolai színjátékok változásait, ill. a változások indítókait követjük. A színházi tipológia mellett néhány jellegzetes korabeli dráma belső szituációinak rövid elemzését követően a Bécsy Tamás által középpontos drámának nevezett⁴ szövegek törvényszerűségeit tekintjük át azon drámai szövegekben, amelyekben hiedelemlények szerepelnek. A színház jellege és a drámai alaphelyzet együttesen hatnak a szituációra, a műfajválasztásra, ill. ezek alakulására. Fontos azonban a közönség elvárásait is vizsgálat alá vetni, mivel ez befolyásolja a fentebbi összetevőket is. Ismertetjük a két legelterjedtebb iskolahálózatot működtető katolikus rend, a jezsuiták és a piaristák oktatási rendszerét, valamint az iskoladrámák helyét a rendszerben. Megvizsgáljuk az iskoladrámák jellegének alakulását, lehetséges hatásukat a helyi közművelődésre, a hivatásos színjátszás első évtizedeire. Megállapítjuk, hogy a felekezeti tanintézmények a világi színjátszás megindulása után is még sokáig a színtársulatok legfőbb utánpótlási vonalai voltak.

A következőkben a komédiák térhódításának okait és folyamatát mutatjuk be a felekezeti színjátszásban. A katolikus szerzők és színre vivők komédiához kötődő korabeli műfajelméleti elveit olyan nyomtatott és kéziratos poétikai tárgyú művek vizsgálatával igyekszünk feltárni, amelyek drámatörténeti és drámaelméleti fejtegetéseket is magukba foglalnak. A leg-

³ A drámaelméleti-drámatörténeti kutatásokban (betűrendben) Bán Imre, Bécsy Tamás, Debreczeni Attila, Demeter Júlia, Erika Fischer-Lichte, Gerold László, Horváth József, Kerényi Ferenc, Kilián István, Knapp Éva, Mihail Bahtyin, Nagy Imre, Nagy Júlia, Pintér Márta Zsuzsanna, Pukánszkiné Kádár Jolán, Szabó Flóris, Szlávik Ferenc, Tóth Sándor Attila, Tüskés Tibor, Varga Imre munkái voltak legnagyobb mértékben segítségünkre.

⁴ Bécsy Tamás, 1980. 14 – 15. p.

nagyobb hatású szerzők a piarista Moesch Lukács, a jezsuita Jacobus Pontanus, a vele egy rendhez tartozó Jacobus Masenius voltak, ill. nem kevésbé fontos az iskolai használatban forgó kéziratos források, Antonius Hellmayr, Andreas Friz és más, ismeretlen szerzők, másolók munkáinak áttekintése.

Az áttekintésben kitérünk a vígjátékokban gyakran megfigyelhető többnyelvűségeire is. A korabeli komédiákban feltűnő poliglottizmus kezdetben abból a kulturális és nyelvi sokszínűségből adódik, amely a királyi Magyarországot jellemezte,⁵ később azonban a komikum egyik forrásává vált, és sokáig meghatározta a világi dráma nyelvezetét is.

A fejezet végén a kortárs európai dramaturgiaelmélet olyan fontosabb megállapításaira térünk ki, amelyek a szakirodalomban jártas szerzetes tanárok számára is jól ismertek lehetnek. Itt elsősorban a német dramaturgia azon képviselőinek (mint pl. Justus Möser⁶ és Gotthold Ephraim Lessing) véleményét tekintjük mértékadónak, akik a groteszk komikumot, ill. a népi hiedelemalakok szerepeltetését is színpadhoz méltó aktusnak tekintették.⁷

A szerzetes tanárok persze nem követhették el azt a hibát, hogy egy népi hiedelemalakot valóságosnak „ismerjenek el” (ezt nem tette lehetővé papi és tanári funkciójuk), ugyanakkor nem is tagadhatták nyíltan ezek létezését, mert akkor az őket támogató közösséggel kerültek volna konfliktusba. A patthelyzet megoldásaként szerzőink és színre vivőink komédiáikban hiedelemalakok álarcájában, mulatságos módon ábrázolt csalókat szerepeltettek, ill. a letűnt antik világ egykorvolt isteneit léptették fel groteszk megjelenítésben. Ez a törekvésük a közönség részéről azonnal megértésre és élénk helyeslésre talált, mivel a széles körben ismert álhiedelemmondák szereplőinek és témavilágának hasonló volta könnyen létrehozta azt az „asszociációs nyálábót”⁸ amelyek összefüggéseiben a szövegek, a színpadi játékok működőképességeknek bizonyultak. Végül megállapíthatjuk, hogy a hiedelemalakok komédiabeli szerepeltetése több célt is szolgált: egyrészt a közönség dramaturgia iránti nyitottságát, másrészt a rejtettebb erkölcsi tanító szándék befogadhatóbbá tételét. Ugyanakkor fokozta a dráma színi hatását, erősítette a szórakoztató funkciót, ezáltal növelte a rend népszerűségét is.

⁵ Kilián István, 2004. 284. p.

⁶ Említi: Bahtyin, Mihail, 2002. 45. p.; valamint Szemes Péter, 2006. szeptember 18. <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00095/pdf/szemle2005-8.pdf>

⁷ Lessing, Gotthold Ephraim, 1982. 382. p.

⁸ Nagy Imre, 2007. 117. p.

II. Nekromanták, táltosok, szélhámosok – garabonciások az iskolai komédiákban

A dolgozat második főfejezetében a jezsuita Illei János: *Tornyos Péter*, és a piarista Hagymási Imre: *Garabontzás László* c. vígjátékát vizsgáltuk.⁹ A drámák keletkezéstörténetének és legfontosabb cselekményelemeinek ismertetése után a szövegekben szereplő garabonciások megjelenésével foglalkozunk a magyar és európai népi hagyományban. Megállapítást nyert, hogy a garabonciás több arcú hiedelemalak, figurájában nyugati és keleti, archaikus és újabb kori tradíció egyaránt ötvöződik. Számos samanisztikus vonása mellett a középkori ördög- és boszorkányhit elemeit sem nélkülözi. A hiedelemalak nevének etimológiai vizsgálatakor kiderült, hogy még magában a „garabonciás” szóban is bonyolult kölcsönhatású kulturális rétegek rakódnak egymásra.¹⁰ Ezek alapján megállapítható, hogy két vizsgált szerzőnk darabjaiban mind a nyelvhasználathoz, mind a hiedelemrendszerhez kapcsolódó distinkciók markánsan megjelennek.

Mivel mindkét darabban szélhámosok lépnek föl garabonciásszerepben, fontosnak véltük azon korabeli források vizsgálatát, amelyekben hasonló szédelgések fordulnak elő. Meglehetősen bőséges anyagra találtunk, elsődlegesen boszorkányperes anyagokban. Többször is feltűnő bizonytalanság mutatkozott a korabeli bíróságok ítéleteiben, bizonyos esetekben a bírák maguk sem tudták eldönteni, hogy a vádlott tényleg garabonciás, táltos, boszorkánymester, vagy csaló-e. Ha a törvény embereit ilyen zavarba lehetett hozni ezekben az ügyekben, akkor könnyen érthető, hogy egy szerzetes tanár semmiképp sem foglalhatott állást a hiedelemlények valódisága ellenében. A két vígjátékban elének állított helyzetek egyes motívumai a korban általánosan ismertek voltak, így a drámákban a közönség számára ismerős, otthonos szituációkra lelt, amelyeket nyilván hálásan fogadott.

A fejezet utolsó részében drámáinkat a kulturális hagyomány ismeretében vizsgáltuk. Ebből a szempontból a következő összegzést tehetjük:¹¹

Illei: *Tornyos Péter*

1. Adaptáció (magyarított),
2. hősei túlnyomórészt polgárok,
3. a garabonciás valódisága kérdéses,

Hagymási: *Garabontzás L.*

1. Önálló cselekmény,
2. hősei túlnyomórészt parasztgazdák,
3. a garabonciás csaló volta kétségtelen,

⁹ Nem hagyhatjuk figyelmen kívül Kilián István véleményét, aki kételkedik Illei szerzőségében, és drámánk forrásául egy régebbi szöveget feltételez. Ez lehet a minorita Jantso Ferenc Kéntsés Násó bált rendez c. műve, esetleg Molière: *Le Bourgeois Gentilhomme* (Az úrhatnám polgár) c. vígjátéka, esetleg egy még régebbi, talán clermont-i vagy más jezsuitáktól származó anyag. Részletesebben lásd pl.: Kilián, 1989. 736 – 739. p. Ezt a kérdést dolgozatunkban nem vizsgáltuk, azonban a későbbiekben ezt a hiányosságot pótoljuk.

¹⁰ A témához feltétlenül szükséges néprajzi kutatásban (betűrendben) Amadeo di Francesco, Arianna Quarantotto, Bodgál Ferenc, Carlo Ginzburg, Diószegi Vilmos, Holló Domokos, Ipolyi Arnold, Jung Károly, Klaniczay Gábor, Pais Dezső, Pócs Éva, Róheim Géza Schram Ferenc, Szentkirályi István közlései adtak fontos támpontokat.

¹¹ Holló Domokos, 1934. 125. p.

4. „fausti” vonásai vannak,
5. burkolt erkölcsi állásfoglalás.

4. táltos-vonásai vannak,
5. nyilvánvaló erkölcsi állásfoglalás.

Arra a következtetésre jutottunk, hogy Hagymási műve inkább kötődik a magyar „plebejus” kultúrához, és mint ilyen, meghatározóbb a magyar világi dráma és színház szélesebb közönségének megteremtése szempontjából. Míg Illei János szövege magyarosított komédia általános európai ismertetőjegyekkel, „magasabb” irodalmi nyelvvel, a műveltebb társadalmi rétegek számára érthető kikacsintásokkal, addig Hagymási Imre műve népnyelven írt, vulgárisabb szövegű, önálló, magyar tárgyú vígjáték, a későbbi népszínművekre emlékeztető vonásokkal. Hagymási ezáltal más, hasonló témájú művek reformkorig követhető sorára gyakorolhatást, többek között Csokonai, Kisfaludy vígjátékaira.

III. Farsang és Böjt – Bacchus és Neptunus csatája a XVIII. századi iskolai komédiákban (Borss Dániel: *Bakhvs*)

Ebben a főfejezetünkben a Bacchus alakja és a karneváli szokások összekapcsolódásának hazai jelenségein keresztül a bor- és mámoristen megjelenését vizsgáljuk a pálos rendi Borss Dániel *Bakhvs* c. komédiájában. Borss két tradíció, a Bahtyin által a népi nevetéskultúra „irodalmi” megnyilvánulásának tekintett európai hagyomány,¹² ill. a magyar karneváli hagyományrendszer mentén írta meg színjátékát. Hipotézisünk szerint Borss szövegét tudatosan egyfajta „semi-litterature” – a „magas irodalom” és a népi kultúra közötti pozícióban lévő, a két sík közötti kapcsolatot biztosító – „félirodalom” körébe tartozó anyagnak tekinti, és ezzel is hangsúlyozza a két tradíció összekapcsolásának aktusát.

A hazai farsangi tradíció XV. századtól kezdődő áttekintését követően¹³ megállapítottuk, hogy a farsangi tréfás párviadal már a certamenek iskolai megjelenése előtt is elterjedt szokás volt a Kárpát-medencében. Kezdetben főúri udvarokban volt jellemző, innen „süllyedt alá” a népi kultúra keretei közé. Valószínűleg archaikusabb előzményei is lehetnek, pl. a *pharmakoszhoz* (bűnbak) és a *homo sacer*hoz (vezéráldozat) kapcsolódó hiedelmek.

A továbbiakban dolgozatunk a Bacchus-témájú farsangi játékok megjelenéséről, elterjedéséről közöl áttekintést. A katolikus iskolai színpadokon a XVII. század óta az egyik legidézettebb figura a bor és a mámor istene. Megjelenése részint az antik kulturális hagyományok, majd a népi kulturális tradíció hangsúlyozott felvállalásának eredménye. Ez utóbbit az

¹² Bahtyin, Mihail, 2002. 32. p.

¹³ A magyar karneváli hagyományokkal kapcsolatban (betűrendben) Bozóki Anita, Dömötör Tekla, Móser Zoltán, Solymos Ede, Turóczy-Trostler József, Ujvári Zoltán, Vámszer Géza, Voigt Vilmos kutatási eredményeit használtuk fel.

is jelzi, hogy ilyen témájú darabokat leginkább borvidékek nagyobb városaiban, ill. olyan kereskedővárosok iskolai színpadain játszottak, amelyek borkereskedelmi központnak számítottak.

Bacchus-előadások ideje a farsang. Farsangkor még a legszigorúbb iskolákban is elődódtak a kötöttségek, és engedélyezték a szórakozás különböző formáit. Ezen felül a pedagógiai érzék is a jókedv segítségére lehetett: a kitűnő pedagógus szerzetes tanárok valószínűleg úgy vélték, hogy ha már nem lehet megakadályozni a duhajkodást, leghelyesebb az élére állni – ily módon valamelyest ésszerű mederben lehetett tartani a diákok mulatságait. A Bacchus-játékok így váltak a farsangi mulatozás megszokott elemévé. A farsang idején előadott színlelőadások legnagyobb része Plautus-adaptáció, majd az 1740-es évektől fokozatosan Molière-átiratok is megjelentek. Műfajilag a farsangi játékok többsége bohózat, mítoszparódia, ill. certamen. Protestáns iskolai előadások között is rálehetünk Bacchus-témájúakra. A Bacchus és Neptunus – farsang és böjt, mértéktelenség és mértékletesség – közötti vita, ill. párviadal a legkorábbi szövegekben témája a farsangi vígjátékoknak. Nemcsak a fontosabb cselekményelemek, hanem a főszereplők megjelenései, attribútumai is rokonságot mutatnak.

A *Bakhvs* c. darabot Sátoraljaújhelyen mutatták be. Borss nem feltétlenül a szerzője a szövegnek, mivel a másoló Táncz Menyhért pálos szerzetes cím alatti megjegyzése („*Jáczatot Sátor-Alla Ujhel mező Várasában [...] T.P. Borss Daniel Professorságában*”) nem utal egyértelműen erre. A darabot farsang utolján adták elő. Hatásairól szólva meg kell jegyeznünk, hogy nem csak szerzőjére hatott a népi kultúra: az előadás több vizsgálója (János István, Nagy Imre, Ujváry Zoltán)¹⁴ szerint is visszahatott a lokális tradícióra: pl. Hegyalján ennek alapján születhetett meg a Bacchus-hordás szokása.

A vígjátékban különösen erős a pharmakosz-elem hangsúlyozása, a darab befejezésének véresen groteszk képei nehezen egyeztethetők össze a rendi iskolai kultúra szabályaival. A *Bakhvs* esetében a helyszín (a tokaji borvidék) indokolja a témát, az idő (farsang farka) indokolja a darab végkimenetelét (Bacchus bukását). Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy a *Bakhvs* címen ismert pálos komédia egyike a kor kívánalmait kifejező, a korabeli drámai törekvésekhez is, a közönségigényekhez is alkalmazkodó iskolai komédiáknak, s mint ilyen, akár a XIX. század első felének mind népies, mind fantasztikus-groteszk megnyilvánulásai felé is utat mutathat.

¹⁴ Nagy Imre, 2009. 175. p.; János István, 2009. 126. p.; Ujváry Zoltán, 1975. 73. p.

IV. Visszajáró holtak a XVIII. századi iskolai komédiákban

Dolgozatunk negyedik főfejezetében a felekezeti komédiákban felbukkanó visszajáró és kísértetbábrázolásokkal foglalkoztunk.¹⁵ Mivel a színjátékokban felléptetett szellemek jellemző vonásai, ill. a vizsgált drámák szereplőinek a szellemekkel kapcsolatban tanúsított magatartása a „néphagyományban kialakult elgondolást” tükrözik, mindenekelőtt a kísértetekkel, visszajárókkal kapcsolatos népi kulturális és „félirodalmi” tradíció markánsabb elemeit tekintettük át. A szellemekkel kapcsolatban peres anyagok nemigen maradtak fenn, hiszen a holtakkal szemben nem volt értelme a keresetnek, azonban kortárs vagy közel kortárs írásos anyagok mégis fellelhetők, s ezekből képet alkothatunk a korabeli emberek és a másvilági lények viszonyulásairól.

Dolgozatunkban három ismert szellemjárás anyagát vizsgáltuk. Az első egy 1643-ban, Pozsonyban megjelent hivatalos egyházi irat, amelyet maga Lippay György esztergomi érsek hitelesített, és egy elholt Clemens János nevű pozsonyi polgárnak mint jótét léleknek a visszatéréséről szól. Második forrásunk a lublói Gasperek Mihály 1718-as kísértés-sorozatáról számol be. Itt elsősorban Mikszáth: *Kísértet Lublón* c. kisregényére támaszkodtunk, annál is inkább, mert szerzője a történet korabeli népmondai forrásaiból merített. Harmadik közel kortárs anyagunk 1818-ból való, írója Kazinczy Sámuel hajdúkerületi főorvos, címe: *Debreczeni Professor Hatvani István életéből töredékek*. A népkönyv Hatvani István, 1749 – 1786 között debreceni professzor életéből mutat be szemelvényeket, akit a XVIII. századi néphit egyfajta fausti mágusnak, garabonciásnak tartott. Az általunk kiemelt történet egy szerencsés kimenetelű kísértetjárásról számol be, amelynek végén a professzor bűvös praktikákkal visszaüzi a kísértőt a pokolba.

Az áttekintés után a kísértetekkel kapcsolatos magyar népi hiedelem- és szokásrendszert vizsgáltuk, és megállapítottuk, hogy az általunk elemzett iskolai komédiákban a szellemek viselkedése, megjelenése, ill. szellemekkel kapcsolatos hiedelem-elemek, viszonyulások szinte mindegyike visszaköszön a szereplők szóbeli és cselekvő megnyilvánulásaiban, ill. a szöveges szerzői utasításokban. A néprajzi szakirodalom vizsgálata a kísértet-hazajáró-jóétlélek fogalmak értelmezéséhez is elkerülhetetlen volt.

A dolgozat egy ismeretlen jezsuita szerző *Kénts kapáló* c. vígjátékának elemzésével folytatódik. A darabban a szellemek megjelenése még mintegy mellékesen – a hebehurgya, hiszékeny, a kincskeresés mámorában megkötyagosodott édesapa, Kénts Demeter megleckéztetése miatt megy végbe. A kísértetmotívumnak itt csak a fő hangsúlyt kapott cselekmény-

¹⁵ A kísértetekkel kapcsolatos kultúrtörténeti és néprajzi adatokhoz (betűrendben) Carlo Ginzburg, Dégh Linda, Ipolyi Arnold, Pócs Éva, Ráth-Végh István, Róheim Géza, Tóth Béla közléseiből jutottunk.

elem: az elásott kincs megtalálása kapcsán van szerepe. A kincsek felkutatása, szaporítása folytán azonban a cselekmény több ponton kapcsolódik a csaló táltos, csaló garabonciás témakörhöz is. A drágaságokat őrző szellem (pl. a fekete ember) több reformkori, sőt későbbi szövegben felbukkan, pl. Arany: *A nagyidai cigányok* c. vígposzában is.

Ezt követően a piarista Bolla Márton: *Ariszton* c. műve kerül a vizsgálódásaink középpontjába. Az *Ariszton*t Simai Kristóf: *Váratlan vendégével* állítjuk párhuzamba, hiszen mindkét darabnak hasonló az alapszituációja: a váratlanul visszatérő atya miatt kezdődik el a kísértetjárás. Az *Ariszton*ban maga az atya kényszerül a kísértet szerepét eljátszani, a *Váratlan vendég*ben a furfangos szolga, Ravaszi ölt szellemruhát, hogy a hazatérő családfőt elriassza.

Ennek a vígjátéknak a nyomán keletkezett a következő vizsgált darabunk: Csokonai Vitéz Mihály *Gersonja*. A jezsuita szerző műve és a többi komédia egy lényeges elemükben megegyeznek – a Nagy Imre-i értelemben identitásdrámák¹⁶ – a szellemek megjelenése azért történik, mert a családfő szerepe megrendült. A családfői szerep rendeződésével a szellemek eltűnnek. Az *Ariszton*t és a *Gersont* ezen felül még egy lényeges történetelem rokonítja: az atyai szerepkör rehabilitációja azáltal megy végbe, hogy a szellemjárás hatására az elveszettek hitt fiú, és apja egymásra találnek.

A *Gerson* elemzése kapcsán térünk ki az eddig még nem tárgyalt protestáns komédiaelméletekre. A két legismertebb protestáns drámaelmélet, Philippus Ludovicus Piscator és Andreas Graff művei áttekintése hozzásegít Csokonai vígjátékainak értelmezéséhez is.

A *Gerson* magán viseli – a szerzői tehetség nyomai mellett – a protestáns iskolai komédiák sajátosságait, ugyanakkor általában a felekezeti vígjátékok közös tulajdonságai is megfigyelhetők benne, pl. a többnyelvűség, ill. a nyelvi tusák. A szereplők nemcsak a kísértetről vallott felfogásukban, társadalmi helyzetükben, nemzetiségükben, de nyelvhasználatukban is különböznek. A kulturális nyelvi különbségek dramaturgiai tényezővé, a komikum forrásává válnak. A protestáns, különösen a kálvinista iskolai komédiák jellegzetes sajátossága, hogy nem található bennük folyamatszerű, egységes cselekmény, viszont nagyon erős „diszperzív nyelvi közegük” van, szereplőikre a „familiáris beszédmód” és a verbális – különösen az eltérő dialektusok, szociolektusok szintjén megnyilvánuló – konfliktus jellemző.¹⁷ Ezek az ismertetőjegyei Csokonai vígjátékainak is, azonban szerzőnk új élettel tölti meg ezt a hagyományt.

A dolgozat következő részében a *Gerson* c. dráma elemzése, ill. a *Váratlan vendéggel* való összevetése történik. Megállapítható, hogy a Csokonai-darabban a figurák erőteljes ka-

¹⁶ Nagy Imre, 2006. 154. p.

¹⁷ Nagy Imre, 2006. 157. p.

rakterizáltsága, valamint a szellem megjelenése kapcsán a néphagyomány „szcenikai szempontból konstruktív” elemeinek kihasználása a folklórhoz való erősebb kötődést mutat, ugyanakkor kortárs világirodalmi hatások jelenlétét is feltételezi. A nyelvi karakterizálás és konfrontációk a *Váratlan vendég* 1772 – 1777-es kecskeméti kéziratos változatában is megfigyelhetők, ám Simai a darab 1788 – 89-es *Magyar Museumbeli* nyomtatott változatában a nyelvi karakterizáltságot tompítja, számos szereplőt és jelenetet kihagy.

Csokonai következő vizsgált komédiája a *Cultura* című, 1799 júliusában előadott examenszínjáték. Az examenszínjáték – vizsgadarab – sajátosságaira jellemző, hogy certamenszerű, érték-szembesítő, ellenpontoszó, kulturális kódként alkalmazott beszédmodok csapnak össze bennük, és a választás aktusában kifejeződő „examenjellegű” szituáció alakul ki a cselekményben. A választás a „szociolingvisztikai kód” és egyben az adott kultúra „birtokbavétele”, s ez a választás általában a Pater (atya) -figura ellenállásának leküzdésével sikerül.¹⁸ A *Culturában* ezeken felül a certamennel rokon vitaszínjáték népi változatának a vetelkedő játéknak az elemei is felbukkannak, különösen az énekes-táncos betétekben.

A *Culturában* nincs szó szerinti értelemben vett kísértetjárás, viszont a visszajárás jelensége megfigyelhető. A *Gerson* legfontosabb negatív intrikus szereplője, Ábrahám, a zsidó, aki Csokonai korábbi vígjátékában szellemnek beöltözve riogatta a többi szereplőt, a *Culturában*, ugyanezen néven, már pozitív intrikusként bukkan föl, sőt, a darab végén a szerző szószólójává válik. Ábrahám a *Conclusióban* nemcsak a darabot zárja le, hanem bejelenti a *Gerson* csurgói előadását, ezzel Csokonai tudatosan összekapcsolja a két szöveget, s a kapocs hangsúlyosan éppen Ábrahám figurája lesz a két színjáték között. Ha a *Cultura* zárszava felől szemléljük a *Gerson* Ábrahámját, akkor árnyaltabban és kevésbé végletesen látjuk *Gerson*beli imposztorszerepét is. Ábrahám tehát mintegy „visszajár” a *Culturában*, hogy „elintézetlen ügyét” elvégezze, a róla korábban kialakult negatív torzképet kiigazítsa, „becsületét” helyreállítsa.

Az utolsó általunk vizsgált színmű a máig népszerű és színházakban is játszott *Karnyóné*. Ez is Csurgón keletkezett, előadása a szeptemberi évnyitóra esett. A *Karnyóné* egy másik jellegzetes iskolai komikus alműfaj, a közjáték – *interludium* – műfaji szabályait, szerkezeti sajátosságait követi. Ezért először példákon keresztül áttekintjük az interludiumok történetét, megvizsgáljuk szerkezeti, cselekménybeli sajátosságait. Ezt követően kimutatjuk, hogy a *Karnyóné* valóban egy interludium-szerűen felépített előadásrend részeként került színre. A hosszúra nyúlt produkció folyamán először az *Igazság diadalma* c. óda hangzott el,

¹⁸ Nagy Imre, 2007. 247. p.

amely során élőképek, díszletek és látványos kellékek (pl. ágyútűz) színesítették a bemutatót, majd sor került a komédia előadására (benne több szövegi utalással az ódában megénekelte eseményre: Mantua várának visszavételére). Az estet végül a mindössze kilenc esztendő Sárközy Albertke, Sárközy István főbíró, Csokonai pártfogója kisfiának díszbeszéde zárta, amely az ódához felállított látványos díszlet, a béke oltára előtt hangzott el. Ebből az aspektusból látható, hogy a Karnyóné scenikailag és logikailag is a komoly, patetikus, teátrális ünnepség két fő mozzanata közé beillesztett komikus közjáték szabályai szerint működik.

A közjátékok sok felekezet iskoladrámái közt megtalálhatók. Mivel eredeti feladatuk szerint „töltelék szerepűek”, a „komolyabb” darabok színeinek átdíszletezése közben kieső idő kitöltésére hivatott műfajhoz tartoznak, ezért szabadabbak, kevésbé kötik őket a szabályok: fesztelen, vaskos humoruk, kötetlen szerkezetük és cselekményük miatt mintegy „kárpótlak” az *expurgáció* és a didaktika miatti szegényesebb színházi élményért. Témájuk szerint leggyakrabban bohózszerűek, cselekményük lényege a veszekedés-verekezés, esetleg a vénasszony-, vénlánycsúfolás.¹⁹

A Karnyóné egyik olvasatában épp ez történik, két gavallér verseng egy csúf, de gazdag özvegyasszony vagyonaért, közben azonban gyűlölik, megvetik az özvegyet, sőt, az egyikük, Lipitlotty, még ki is csúfolja. A cselekmény lényege azonban mégsem ez, központi problematikája az a kétszínűség („moldonság”),²⁰ álnokság, mely végül általános érték- és identitásvesztéshez, és nem egy, hanem több tényleges vagy képletes halálesethez, majd a „halottak” visszatéréséhez vezet. A dráma fontosabb alakjai közül csak három: Lázár, a szerb boltoslegény, Samu, Karnyóné fia és a mű végén visszatérő Karnyó a becsületes ember. Jellemző, hogy Lázár rácós dialektusában teljes nyelvi dezorientáció figyelhető meg, s ez világlátására is jellemző. Samu gyengeelméjű (legalábbis úgy tesz, mintha az lenne), mindent összezavar, Karnyó pedig először halottnak hitt személy (tulajdonképpen ő az első „hazajáró” a cselekmény folyamán), aki akaratgyenge, becsapható és felesége által „petyhüdtként” jellemezett figura. Ha az igazságot – sőt az igazság három arcát: a feljebbvaló iránti hűséget, a gyermeki és a házastársi szeretetet – jelképező három alak ilyen nyomorult, akkor kijelenthető, hogy Csokonai világában az igazság és a hűség nagyon komoly bajban van.

Az utolsó fejezetben az eddig tárgyalt drámai szövegeket összekötő legfontosabb elemet vizsgáljuk. Mindegyik általunk tanulmányozott vígjátékban megvernek, elűznek, fölládoznak valakit, s ezek megbüntetése állítja helyre a megzavart világrendet. A fejezetben Mi-

¹⁹ Kilián István, 1989. 508. p.

²⁰ Nagy Imre, 2007. 319 – 320. p.

hail Jampolszkij²¹ és James George Frazer²² pharmakosz- és homo sacer-elmélete szerint járjuk körbe a kérdést. A pharmakosz felveszi a közösség bűneit, elűzése, megölése megtisztítja a közösséget. A homo sacer az elgyengült uralkodó, vezér, előljáró, akinek cselekvésképtelenség miatt kell pusztulnia vagy távoznia, és távozása után erősödik, ifjul meg a kommúnió, melyet vezetett.

Ebből az aspektusból pharmakosz-jelenség a *Garabontzás Lászlóban* Pista, a *Kénts Kapálóban* Buxi, a *Váratlan vendégben* Ravaszi megveretése, a *Bakhsban* a címszereplő, a *Karnyónében* Karnyó, Karnyóné, Tiptopp és Lipitlotty halála (és feltámasztásuk gesztusa), az *Arisztonban* Szózia megkötözése és holtig tartó rabsága (esetleg akár kivégzése). Ábrahám *Gersonbeli* pharmakosz-szerepéről – ahogy erre dolgozatunkban is kitérünk – Nagy Imre is szót ejt. A *Culturában* Szászlaki távozása állítja helyre a rendet. (Itt meg kell említeni, hogy Ábrahámot a darab kezdetén Pofók és Kanakúz megverik, s ezzel az aktussal mintegy megtisztítják a *Gersonban* elkövetett bűneitől.) A homo sacer, azaz a megrendült identitású vezető időleges vagy végleges „leváltásának” szimbólumaként szemlélhetjük a *Tornyos Péterben* a címszereplő, a *Kénts kapálóban* Kénts Demeter megkötözését, megaláztatását, valamint az *Arisztonban* a címszereplő, a *Váratlan vendégben* Lambert, a *Karnyónében* pedig Karnyó identitásvesztését.

A kutatás eredményei

1. Dolgozatunkban szemléltettük a vizsgált korszak iskoladrámáinak kulturális környezetét.
2. Megvizsgáltuk a felekezeti tanintézmények működési rendjét és azt a poétikai elméletrendszert, amelyben az iskolai komédiák működtek.
3. Kiemeltük és fölvonultattuk a vígjátékok azon csoportját, amelyek – a közönség kulturális kódjainak beemelése miatt – népszerűek voltak, tetszést arattak, de teret biztosítottak alkotóik morális-pedagógiai értékrendjének közvetítéséhez is.
4. Bemutattuk azokat a markáns hiedelemleányeket, akik a közönség számára otthonossá és befogadhatóvá tették a drámai cselekményt.
5. Megvizsgáltuk a hiedelemalakokat felvonultató komédiák népszerűségének legvalószínűbb okait.
6. Föltártuk az egyes drámai szövegek közötti összefüggéseket, áthallásokat.

²¹ Jampolszkij, Mihail, 2010. 10. 12. http://www.ketezer.hu/menu4/2005_05/jampolszkij.html

²² Frazer, James George, 1995.

7. Rávilágítottunk arra, hogy a cselekmény mellett milyen fontos szerepe volt a nyelvi kódoknak, a nyelvi humornak, a nyelvi tusának a drámai feszültség megteremtésében, a drámai szöveg felépülésében, színi hatásában.
8. Végigkísértük azt a folyamatot, ahogyan az iskoladrámák egyre népszerűbbé váltak, végül megteremtették a szükséges háttérrel a világi színjátszás megindulásához.

A tézisekhez felhasznált irodalom

BÉCSY Tamás:

A drámaelmélet és dramaturgia Csokonai műveiben, Akadémiai Kiadó, Bp., 1980.

FRAZER, James George:

Az Aranyág, Osiris-Századvég, Bp. 1995.

HOLLÓ Domokos:

A garabonciás diák alakja a magyar néphagyományban, in: *Ethnographia*, 1934.

19 – 34. p. 111 – 125. p.

JAMPOLSZKIJ, Mihail:

A király mint homo sacer, in: 2000, Irodalmi és Társadalmi Havi Lap, [on-line] leőhely: http://www.ketezer.hu/menu4/2005_05/jampolszkij.html (letöltés: 2010. 10. 12.)

JÁNOS István:

Parabolák a színpadon, in: *Dráma-múlt; színház-jelen, Tanulmányok a dráma- és színháztörténet köréből*, Erdélyi Múzeum Egyesület, Partium Kiadó, 2009. 121 – 129. P.

KILIÁN István (szerk.):

Minorita Iskoladrámák, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.

KILIÁN István:

A régi magyar dráma többnyelvűsége a XVII – XVIII. században, in: *Hatalom és kultúra, Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6-10.) előadásai I.*, szerk.: Jankovics József és Nyerges Judit, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, Budapest, 2004. 283 – 291. p. [on-line] leőhely: <http://mek.niif.hu/04900/04927/pdf/hatalom1.pdf> (letöltés: 2010. 05. 12.)

LESSING, Gotthold Ephraim:

Hamburgi dramaturgia 11. szám, in: *Válogatott esztétikai írásai*, vál.: Balázs István, Gondolat Kiadó, Budapest, 1982. 375 – 538. p.

NAGY Imre:

Iskola és színház, Csokonai vígjátékai és a magyar iskolai komédia, Balassi Kiadó, Budapest, 2007.

NAGY Imre:

„*Konok pereskedők*”, *A protestáns vígjáték nyelvi regiszteri és beszédalakzatai*, in: *Dráma-múlt; színház-jelen, Tanulmányok a dráma- és színháztörténet köréből*, Erdélyi Múzeum Egyesület, Partium Kiadó, 2009. 169 – 189. p.

NAGY Imre:

Csokonai vígjátékai és a magyar iskoladráma. Identitásképzés és kommunikációs stratégia a magyar színjátszás egy XVIII. századi modelljében, in: *Symbolon, Színháztudományi Szemle*, Marosvásárhely, VII. évf. (2006) 11. sz., 153 – 161. p. [on-line] lelőhely: http://www.uat.ro/assets/documents/symbolon/236593symbolon2006_openO.pdf (letöltés: 2010. május 12.)

SPIRÓ György:

Shakespeare szerepösszevonásai, Európa Kiadó, Budapest, 1997.

SZEMES Péter:

Triboulet, a groteszk reprezentánsa, in: *Iskolakultúra* V. évf. (2005) 8. szám [on-line] lelőhely: <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00095/pdf/szemle2005-8.pdf> (letöltés: 2006. szeptember 18.)

UJVÁRY Zoltán:

Bacchus Tokaj-Hegyalján, in: *Varia folkloristica, Írások a néphagyomány köréből*, Debrecen, 1975. 70 – 92. p.

Bírálat Galuska László *Gonosz garabonciások, borissza Bacchvsok, széltoló szellemek, avagy tükör, vagy görbe tükör? Hiedelemlények, népi kulturális alakok; folklór a XVIII. századi iskolai comoediákban* című doktori értekezéséről

A dolgozat terjedelmes és eklektikus címének inkább alcíme az, ami az olvasót orientálja: írója arra vállalkozik, hogy a 18. századi iskolai színjátszásának néprajzi vonatkozásait tárgyalja. Nem új utat választ, hiszen a mérföldköveket olyan meghatározó személyiségek helyezték el, mint Szlávik Ferenc, Kardos Tibor, Dömötör Tekla vagy Kilián István. Viszont jól meghatározza vizsgálatainak a körét azzal, hogy a drámai műfajnak határozottan egy szegmensét, a komédiát tekinti, ezen a tág területen pedig néhány motívum kutatására szűkíti körét. Gyakorlatilag ezek a motívumok, ill. ezek vizsgálata vázolja fel a dolgozat szerkezetét is; egy elméleti bevezető után a dolgozat három nagyobb egységre tagolódik: a garabonciásnak mint vígjátéki típusnak, a 18. századi magyar komédiák Bacchus-alakjainak és a visszajáró halottak dramaturgiai szerepének vizsgálatára.

A magam részéről a dolgozat első felét (I–II. fejezet) határozottan kimunkáltabbnak, végiggondoltabbnak látom, akár konzekvens egy egésznek, mint a második (III–IV. fejezet) két, az előzőekhez és egymáshoz is nehezebben kapcsolt fejezetet.

Mivel a dolgozat két úton közelíti meg vizsgálatának tárgyát, a magyar komédia 18. századi alkotásait, nagy a jelentősége annak, hogy a bevezető rész egy drámaelméleti összefoglaló, és csak a későbbiekben ad áttekintést a dolgozat a korszaknak a vizsgálat tárgyát képező motívumok háttérében meghúzódó néprajzi hagyományáról: mintegy állástfoglalva így, hogy elsősorban a drámatörténeti szempontokat tekinti és nem folkloristaként közelít, azaz számára a drámai szöveg műalkotásként és nem egy folklóranyag illusztráló nyersanyagként tétéleződik. Ezt a bevezetőt követik az első motívumegyüttest felvonultató drámaszövegek: Illei János *Tornyos Péterének* és Hagymási Imre *Garabontzás László* című drámájának vizsgálata, majd innen kanyarodik a dolgozatírója a néphagyományhoz. A II. fejezeten belül talán tanácsos lett volna a két egység felcserélése: a drámák vizsgálata úgy zajlik, hogy közben néhány fogalmat (pl. a fejezet középpontjában álló *nekromanta* fogalmát is csak a későbbiekben definiálja a szerző). Ezért a megoldásért azért kár, mert ugyanakkor az az alaposág, amellyel a néprajzi szakirodalom fogalmait vizsgálja és differenciálja a szerző, a dolgozat egyik legnagyobb erénye. A garabonciás keletinek és nyugatinak tulajdonított tulajdonságai itt, ebben a részben imponáló biztonsággal vannak elkülönítve egymástól (II/3.

fejezet, 50–62.1.), viszont a fogalmat már korábban is használja a szerző (pl. 38.1.). A néprajzi hagyományok vizsgálatában nagy erénynek tartjuk a magyar folkorista szakirodalom felhasználása mellett olyan európai művelődéstörténészek munkáinak ismeretét, mint Carlo Ginsburg művét.

Annál is inkább, mert a drámaelméleti bevezető szakmai elmélyültsége azonban hagy kívánnivalót maga után: hibájának elsősorban azt tartom, hogy alapmunkák ismerete csak szekunderirodalom alapján történik, és így a dolgozatíró nem tudja ezeket a másodkézből ismert munkákat saját szövegébe integrálni, holott meggyőződésem, hogy az adott szövegek saját szempontú olvasata további ill. pontosabb következtetések levonását tette volna lehetővé. Ilyen pl. a jezsuiták vizualitás-képének ismeretéhez Loyolai Szent Ignác műveinek (pl. magyarul is olvasható *Lelkigyakorlatos könyvének*) ismerete, Lessing *Hamburgi dramaturgiáját* sem pusztán egy válogatás szemelvényeiből lehet megismerni (teljes szöveg: Bp. Akadémiai Kiadó, 1963. Ford.: Vajda György Mihály, legutóbbi megjelenése Fekete Sas Kiadó 1999.) Sajnálatos módon hiányzik Kerényi Ferenc *Régi magyar színpadon* című munkájának ismerete (Bp. Magvető, 1981.); hiánya határozottan érzékelhető abban, ahogy az I/1. fejezet végén a dolgozatban összemosódik az a két tendencia, amely párhuzamosan halad egymás mellett a magyar kultúra történetében: létezik egyrészt a színpad, a színpadi művek alakulása, mellett pedig egy olyan fordítói-literátori program, amely nem szól, nem tud bele szólni az alakuló színházi életbe. Ahogy Kerényi nevezi: drámaaprogram – színház nélkül. (Ugyancsak hiányzik a bibliográfiából a *Magyar színháztörténet* első kötete (Bp., Akadémiai, 1999., pedig még interneten is hozzáférhető). A nem elegáns megoldásokhoz tartozik, hogy a Molière-hivatkozások a Diákkönyvtár-sorozatban megjelent *Hat színműre* történnek, holott ezek a kiadványok sokszor igen rossz szövegminőségűek, léteznek autentikusabbnak ítéltető magyar nyelvű szövegek is (pl. Budapest, Osiris, 2002.).

A fentemlített hiányosságok – mondhatnánk – nem érintik a vizsgálat fő vonulatát. Viszont a népi dramatikus hagyományok és a régi magyar dráma kapcsolatának feldolgozásához alapmű, a kutatások elindulását jelentő munka, amely vitatható módszertana ellenére sem kihagyható, különösen pl. a farsangi ünnepek vizsgálatakor, az RMDE, azaz a Kardos Tibor és Dömötör Tekla által összeállított *Régi magyar drámai emlékek* (Bp., Akadémiai, 1960.) és Dömötör Teklának a vizsgált vígjátéki motívumkorról írott legjelesebb munkája, az általa szerkesztett *Régi magyar vígjátékok c.* kötet bevezetője (Bp., Akadémia, 1954.). E munka ismerete pl. biztosan hozzásegítette volna a dolgozat íróját annak a gondolatnak a kimunkálásában, amely három ponton is megjelenik, de mindannyiszor csak ötletszerűen:

ezek a komédiák tükröi-e az arisztotelészi értelemben a valóságnak vagy görbe tükröi, azaz az esztétikai minőség (jelen esetben a szatíra) fontosabb-e a tükrözött valóságnál. (Ezt a gondolatmenetet ígéri az I/2. fejezetcím, de végül nem kerül kifejtésre.)

Láthatóan a dolgozatíró gondolatmenetébe sokkal több ponton illeszkedik Hagymási drámája, holott a Tornyos Péternek éppen értékrendi problémáihoz, amely a pharmakosz-alakkal szoros kapcsolatot tart, fontos inspirációt jelenthetett volna Lukovszki Judit kiváló tanulmánya (*A szent és a profán dichotómiája. Molière Bourgeois Gentilhomme és Illei János Tornyos Péterének összehasonlító elemzése* in: *A magyar színjáték honi és európai gyökerei*, szerk.: Demeter Júlia, Miskolc, Egyetemi Kiadó, 2003.) és Gragger Róbert, a magyar Molière-fordítások első összegzőjének munkája sem ismert a dolgozatíró előtt.

Ugyanakkor tartalmi pontatlanságai ellenére az első két fejezet gondolatmenete világos, okfejtése helytálló, módszertana következetes: két drámaszöveg központi alakjának és értékrendjének a vizsgálata, amelyben a drámák esztétikai működésének megértéséhez visz közelebb a korszak népi hiedelemvilágának ismerete, a garabonciás figurájának kapcsolata a keresztény, nyugati típusú benandantékkal és boszorkányokkal ill. a pogány, keleti típusú sámánokkal és táltosokkal. A hiedelem-, álmhiedelemmonda határozott distanciája és a drámák komikus hatásában betöltött szerepének argumentálása pedig a dolgozat egyik fontos eredménye.

A következő fejezet középpontjában egy másik komikus alak, az antik mitológia Bacchusa áll: nincs kifejtve, hogy a komikus minőségen túl mi kapcsolja az előbbi figurához, maga a korábban már eklektikusnak nevezett címadás is csak egymás mellé állítja a két típust, de logikai kapcsolatot nem rajzol közéjük – és ez a fejezet olvasása után is így marad. Mint ahogy csak a lehetősége van meg annak, hogy – mint az előző fejezetben láttuk – az iskolai színjátszásnak akár rendi-felekezeti sajátosságaitól is független kontextusába helyezze a drámaszöveget a szerző: bár maga is felsorol több Bacchus-drámát, csupán egyetlenegy vizsgál, összehasonlításnak vagy a további szövegek beemeléseinek hiányára még magyarázat sem hangzik el. A fejezet szervetlenségét az is indokolja, hogy míg akár a garabonciás, akár a visszajáró lélek esetében valódi folklórmotívumokról van szó, Bacchus alakja az antik műveltségéből popularizálódott, és így a népi hiedelemvilágban más csatornákon beépült figura, mint a másik kettő.

A negyedik fejezet a magyar folklór kísérteteinek comédiabeli megjelenéseit vizsgálja. A vizsgálatnak megvannak a konkrét dramaturgiai eredményei: Csokonai kísérteteinek

előzményét Simai Kristóf *Váratlan vendégében* találja meg, így mintegy kapcsolatot teremtve a magyar plautiádák és a máig színpadképes remekművek között. A fejezet fontos eredmény a drámákban megfogalmazott értékválság, identitásvesztés és a kísértetek, hazajárólelkek pharmakosz-funkciója közti kapcsolat kimutatása, indoklása. Ebbe a gondolatmenetbe illeszkedik és kap az eleművön belül is különös jelentőséget ill. kapcsolódik egymáshoz Csokonai három drámája, a *Gerson*, a *Cultura* és *Az özvegy Karnyóné*. A magam részéről a két utóbbi dráma közti kapcsolat a kísértet-figura alkalmazása folytán egyértelműbbnek látom, Ábrahám zsidó *Cultura*-beli megjelenését nem tekinteném “visszajárásnak”, csupán a szereplő újabb megjelenésének az életműben. Hiszen még korábban minden esetben ez a hazajárás, kísértés a maga konkrét jelentésében vált a vizsgálat tárgyává, a *Gersonból* a *Cultura*-ra átkerült Ábrahám esetében nem beszélhetünk, csupán eszmei kapcsolódásról. Annál is inkább, hiszen Csokonai saját nyilatkozatai alapján az ellenkező irány is levezethető lenne: ugyan a *Gerson* keletkezése korábbi, innen “vándorol” Ábrahám alakja a másik drámába, a *Cultura* zárzata a színpadon éppen a *Gerson*-t helyezi későbbre, egy majdan bemutatandó drámát ígérve (131.1.). Innen nézve éppen a *Cultura*-ból vándorol Ábrahám a *Gerson*-ba.

Ez utolsó fejezet módszertana hasonló a II. fejezetéhez: a dramaturgiai figura, probléma hátterének vizsgálata a magyar folklórhagyományban. Az előbbi fejezetben ennek a hagyománynak a vizsgálatához a korszak boszorkánypereinek fennmaradt írásos emlékei szolgáltatták az adatokat. Ez utóbbi fejezet is írásos forrásokra támaszkodik: IV/2. *Kísértetek a kortársak szemével – szellemek korabeli írásokban*; az elemzett három szövegből azonban a legjobb esetben is csak kettő lehet kortársként és/vagy dokumentumként elfogadni: Mikszáth *Kísértet Lublón* című kisregénye se nem kortárs, se nem dokumentum, ugyanúgy a néphagyomány elemeinek fikcióba emelése, mint az elemzett, csak éppen 18. századi drámák. Kordokumentumként semmiképpen sem fogadható el.

Végezetül szót kell ejtenünk a dolgozat *Függelékéről*, hiszen olyan nagy terjedelmű, hogy láthatólag a dolgozat írója is komoly funkciót szán neki. Bizonyos esetekben ezzel egyet is értünk: a drámaszövegeket jó ismerők számára is áttekintést jelent a szereplők felsorolása, összehasonlítása. A sárkányábrázolások néprajzi közegeből a drámatörténetben átkerülése is fontos a dolgozat érvrendszerében. De: teljesen ötletszerű, igénytelen megoldás Cornelius Vos Bacchus-képének a közlése, számtalan egyebet állíthatnánk időben, térben végtelen variációban. Ugyanakkor láthatóan semmi köze a szövegszerű tartalomhoz. Vitatkoznék az egyébként csodálatraméltó Brueghel-kép argumentációs szerepével is, főleg hogy a szöveg-

ben borsodi népszokások kapcsolódnak hozzá! A csökmői sárkányhistoria bibliográfiájának bekerülését pedig nem is értem: annak filológiája egy másik dolgozat tárgya lehetne majd.

Viszont következetlenség a szövegforrások bibliográfiájában (és alkalmazásában is!), hogy pl. Szkhárosi Horváth András *Az kétféle hitről...* írott verse forrásként van kezelve, Szenczi Molnár Albert vagy Bod Péter műve viszont csak szekunderirodalomból idézett szöveggé jelenik meg.

És igen fájjalom, hogy a Csokonai-drámák avatott ismerője és áldozatos gondozója, Pukánszky Kádár Jolán neve egyetlenegyszer, a 132. lapon jelenik meg helyesen, egyébként számtalanszor helytelen módon. A kisebb pontatlanságok, elütések értelemzavaró hibák mellett, amelyek egy dolgozatban – így itt is – előfordulnak (pl.: a 45. jegyzet a 2. jezsuita kötetre hivatkozik, holott a szöveg az elsőben található; 53. l.: a korábban hivatkozott Pais Dezső munkáról beszél, de nincs korábban ilyen hivatkozás; 84. l.: az idézett helyre elmarad a hivatkozás, csak sejtjük, hogy János István műve lehet; 91.l.: csak “Bayer”-ként emlegeti Bayer József első színháztörténészünket, láthatóan nem is ismeri, csak Nagy Imre művén keresztül hivatkozik rá; 103. l.: Kilián István neve helyett Kilián György áll; 406-407. jegyzet: Bolla Mártonra történik hivatkozás Simai Kristóf helyett; 113. l. 3. bekezdés: Lodmér neve áll Lambert helyett stb.), ez szembeszökő felületességet mutat.

Mindezekkel együtt: a dolgozat törekvései, munkamódszere és következtetései folytán alkalmas arra, hogy írója a elnyerje a doktori fokozatot. Ennek elnyerését támogatom, indokoltnak tartom.

Czibula Katalin
az irodalomtudomány kandidátusa
főiskolai docens

GALUSKA László Pál

Gonosz Garabonciások, Borissza Bacchusok, széltoló szellemek. Avagy tükör vagy görbe tükör? Hiedelemlények, népi kulturális alakok, folklór a XVIII. századi iskolai comaediákban című doktori értekezés bírálata

Galuska László Pál dolgozatának címe teljesen felkeltette érdeklődésemet. A dolgozat szerkezete teljesen tökéletes, stílusa, logikája a kívánalmaknak megfelel. Dolgozatát öt nagyobb fejezetre bontotta. Ebben az elsőnek bevezető és fogalomtisztázó szerepet szánt nagyon helyesen. A második fejezetben a nekromantákat, a szélhámosokat, a garabonciásokat, s az őket szerepeltető iskolai komédiákat veszi sorba, s elemzi Ille Tornynos Péterét, Hagymási Garabontzás László című komédiáját, Borss Dániel Bakhusát, a Bakhus-komédiák magyar forrásai között egy Kézdivásárhely- kantai darabot is görcső alá vesz, majd következik a sárospataki kolozsvári, s talán székesfehérvári s gyulafehérvári Kéntskapáló, majd Bolla Márton Arisztonja, Simai Kristóf Váratlan vendége következik, s ezeket veti össze Csokonai komédiáival. Az ötlet természetesen nagyon jó

Galuska László Pál több hasonló vígjátékot olvasott alaposan végig, s találta meg az összekötő szálakat az iskola színjátékok névtelen szerzői és Csokonai között. Mielőtt a piarista színjátékok jegyzékének összeállításában fogtam volna, reménykedtem abban, hogy egyszer előkerül a debreceni piarista iskola matrikulája, ahová minden piaristának, aki színjátékot rendezett vagy mutatott be osztályával, le kellett írnia az előadott darab címét az előadó osztály névsora mögé. A piaristák ezeket az anyakönyveket Liber Scholarumnak nevezték. Abban bíztam, hogy ha egyszer majd nyomára bukkanok a debreceni piarista anyakönyvnek, akkor találni fogok olyan drámát vagy komédiát, vagy bármilyen tárgyú, műfajú előadást, amelyről bizonyítani lehet, hogy Csokonai ezt minden bizonnyal meg is nézte. A kéziratos anyakönyv elő is került. Csokonai diák korában vagy később sincs annak ebben semmi nyoma, hogy ott Derecenben egyáltalán komédiát játszottak volna. Ezt most is megemlítem, mint tettem ezt akkor, amikor a jelölt konzulense akadémiai doktori dolgozatát megvitattuk. Most ismét szóba hozom, hogy Nagy Imre és Galuska László Pál a 18. század végi ismeretlen szerzőktől származó komédiákat és Csokonai vígjátékainak elemeit oly sikerrel kapcsolták össze, hogy adatok híján lehet hinni a hasonló tárgyú és cselekményű színjátékok szerves kapcsolatában. Azaz valószínűsíthető, hogy Csokonai Vitéz Mihály olvasott, látott olyan komédiát, amely komikus formában teszi nevetségessé a kincskeresést, amelyben elsősorban Borissza Bacchusok, különös szellemi lények játéka szerez örömet, jókedvet nézőnek, olvasónak egyaránt.

A jelölt doktori dolgozatát mindvégig igen nagy élvezettel olvastam, hiszen néhány évtizeddel ezelőtt magam is először majdnem ugyanazokkal a drámákkal szembesültem, amelyekkel a dolgozat írója is. Később azonban majd mindegyiknek sajtó alá rendezője is lettem. Előbb megtaláltam például a Kénts kapáló kéziratát a székesfehérvári püspöki könyvtárban, majd legfeljebb egy hónappal később bukkantam rá a sárospataki jezsuiták egykori diáriumára, amely akkor még, de talán még ma is a sárospataki római katolikus egyház könyvtárának tulajdonában volt és talán van is, s a diáriumban napra pontosítva kaptam meg ennek a jóízű komédiának a sárospataki előadása idejét. Sok mindenre felfigyeltem, de leginkább arra, ahogyan a manapság is a ténylegesen is létező kincskeresés- hiedelem az egyszerűbb emberek tudatában él. De eszembe jutottak a gyermekkoromban olvasott Grimm-mesék is, különösen azok, amelyek a kincskeresés és -találás témáját adták elő. Talán nem közismert, hogy több évig múzeumban dolgoztam, s ott nagyon sokszor találkoztam olyan emberekkel, akik úgy hitték, hogy egy megnevezett vár alatt valamiféle hatalmas kincs rejtőzik. S különféle hiedelmek, mesés elképzelések forogtak arról például, hogy az egri várat és a szarvaskői várat földalatti alagút köti össze, de a diósgyőri és más várakkal kapcsolatban is élt és él hasonló téves elképzelés. Éppen ezért a kincskereséssel kapcsolatos szépirodalmi munkákat igyekeztem össze-gyűjteni, s az elképzeléseket egy a komédiát közreadó dolgozatomban közöltem is. (*A XVII-XVIII. századi iskolai színjátszás Sárospatakon.* = HOMÉ XII. Miskolc, 1973. 129-186.)

Később már az irodalomtudományi intézetben az Elte néprajzi tanszéke és az Irodalmi Intézet 18. századi osztálya közreadott egy kötetet, amelyben én az iskoladrámáról és a folklórról írtam: *Az iskolai színjáték és a folklórhagyomány.* =: *A megváltozott hagyomány. Tanulmányok a XVIII. századról.* Bp., 1988. 393-426.p. S minthogy a doktori címre pályázó kollégának a választott témája az én közleményemhez igen közel áll, kerestem is dolgozatomban, hogy ugyan ismeri-e ezeket a munkáimat. Sajnos, nem ismeri. Ha tanulmánya megjelenik, azt hiszem, érdemes ezt elővenni, s anyagát, ha jónak látja bele is dolgozni munkájába.

Bőségesen van mentsége Galuska Lászlónak, hiszen a múlt század nyolcvanas éveitől kezdve szinte reprodukálhatatlanul megporodtak a drámatörténeti tanulmányok és szövegközlések. A Széchenyi Könyvtár már személyi és anyagi okokra hivatkozva nem tudja megjelentetni minden esztendőben a magyarország bibliográfiáját, az irodalmi intézet bibliográfiája pedig épp a drámatörténeti kutatás meggyorsulása és megszaporodása miatt már jócskán elavult. Éppen ezért javaslom vegye kézbe további drámatörténeti munkáinál az alábbi két biblio-

gráfiát: NAGY Júlia: *A színjátszó iskola a XVII-XVIII. században*. Budapest 1998. SZEDMÁK Andrea *A XVII-XVIII. századi magyarországi iskolai színjátszás bibliográfiája (1998- 2009.)* Budapest, Protea 2009.

Mielőtt azonban a dolgozat írója megijedne azért, mert ezeket a dolgozatokat nem ismerte, azonnal szeretném megnyugtani, sokkal nagyobb az ő dolgozatának a „merítése” mint az enyéimé. El kell még azt is árulnom, hogy én rendeztem sajtó alá Illei Tornyos Péterének az Illeiénél tizennégy évvel korábbi minorita változatát vagy eredeti példányát, s azt hiszem joggal tételeztem azt fel, hogy Jancsó Ferenc írta, rendezte a Molière-ig visszavezethető Bourgeois Gentilhomme első magyar változatát Kézdivásárhelyen, s ezt a komédiát Jancsó nagyon ügyesen el is helyezte térben és időben, azaz Háromszékhez kötötte. S tizennégy évvel később Illei jócskán kibővítette a kézdivásárhelyi Scapin komédia szövegét s ő is helyhez és időhöz alkalmazta, azaz Komáromhoz és környékéhez kötötte. Ez a komédia mind a mai napig Illei neve alatt jelent meg azért, mert Illei ki is nyomtatta Komáromban komédiáját, Jancsó viszont kéziratban hagyta. Mindannyian jól tudjuk, hogy Illei életéről és munkáiról Alszegehy Zsolt írt egy monográfiát. Tehát Alszegehy ismeretei a lehető legteljesebbek. Alszegehy Zsolt adta ki az a Régi Magyar Könyvtár 33. számú füzetében (Budapest 1914.) Illei János Tornyos Péterét, ekkor már jól ismerte a Jancsó-féle változatot. Neki Illei szerzőségét illetően nem voltak kétségei. S ez a kétség nem jelentkezett az Illei drámát sajtó alá rendező Alszegehy Zsoltnéban sem. Én egyszer neki szóba hoztam az ügyet, akkor azonban határozottan elhárította kétségeimet. De a világ legtermészetesebb dolga, hogy Illeitől nem fogja Alszegehy Zsoltné, Illei monográfusának özvegye a szerzői jogot elperelni. Az opponens természetesen érveket várt és vár Illei szerzősége mellett. Ezt vártam már Alszegehynétől is, a z első jezsuita drámakötet kiadása során is. Tisztában vagyok azzal, hogy az az érv, amit még én mutattam ki Jancsó szerzősége mellett, nem elegendő érv, hogy tudniillik, életüknek, Illeiénak és Jancsóénak volt egy olyan szakasza, amikor mindketten Kolozsvárott éltek, tanítottak és lekipásztori munkát végeztek. Jancsó állítólag Illeitől Kolozsvárott kölcsön kapta Molière komédiájának magyar kéziratát, az Ille-féle változat kéziratát, s ezt Jancsó csak helyhez és időhöz alkalmazta és csak lerövidítette. Ugyanez fordítva is elképzelhető, bár ezt már le nem írtam, Jancsó kölcsön adta Illeinek a komédia kéziratát, s az Illeiénél maradt, majd Illei 14 évvel később átírta, kibővítette és Komárom és környéki előadásra alkalmazta a darabot. A két létező változat közül melyik az elfogadhatóbb? Én azt hiszem a minorita kötetben lévő a szövegközlés utáni jegyzetanyagot érdemes lett volna alaposabban elolvasnia Galuska Lászlónak, s akkor talán elgondolkozhatott volna a szerző kilétén. Most is és újból hangsúlyozom csak egyetlen nagyon komoly érv szól Jancsó mellett, ez a pedig a tizennégy esztendő, amely-

lyel megelőzte Illeit. De még valami szól Illei mellett, a jezsuita Illei Alszeghy szerint, állítólag tudott franciául, tehát eredetiben tudta olvasni Molière comédiáit. Az a sejtésem, hogy a jól iskerült komédiák igen gyorsan gazdát cseréltek d egyik iskolát fenntartó szerzeterendből átkerült a másikba egy szerzetestanártól a másikhoz.. A kéziratok nem csak egy szerzetesrenden belül, hanem a szerzetes rendek között is, és más országban is gazdát cseréltek.

De egyáltalán ismerték a a jezsuiták vagy a minoriták Molière nevét, munkáit? A jezsuita színjátszás történetéhez újabb adatokat gyűjtve bukkantam rá a nagyváradai jezsuiták napi feljegzéseik között az úgynevezett diáriumban egy feltehetőleg komoly évrre a jezsuita Illei mellett: A rhetorok 1761. január 27-én egy magyar nyelvű declamatiót adtak elő, amely Molièretől származott. Csak megjegyzem, hogy a declamatio ebben a korban lehetett egy személyes vagy több személyes is. Ha több személyes volt, akkor természetesen két fél vagy a szereplők két csoportja folytatott egymással valamilyen kérdésben vitát vagy tisztázta valamiféle nézeteltérést. Itt az alábbi idézetből nem derül ki, hogy ez egy személyes vagy több személyes volt-e, azt meg végképp nem tudhatjuk meg, hogy a felek milyen kérdésben fejtették egymással szemben is ellentéteiket. Nagyon gyakran az is előfordul a drama szó helyett a diárium írója a declamatio szót használja. S itt az alább idézett dokumentumban azt hiszem, az utóbbi esetről van szó. A forrás szövege az alábbi: *1761. január 27. A meridie Rhetores declamationem Ungaricam producunt et eam ex Mollier (!) jucundam cum plausu.* Azaz: 1761 január 27-én a rhétorok egy vígjátékot mutattak be Molièretől, amelyet megtapsoltak. Ennek a forrása: (*Diar SJ Varadino Olasziensis. 246v.*)

Amint nyilvánvalóan látja a doctorandus én magam is teljesen bizonytalan vagyok azt illetően, hogy ki volt a kantai darab szerzője, de Illei neve még úgy sem meggyőző, hogy most már tudjuk : a nagyváradai jezsuiták ismerték Molière nevét, s talán azt is tudták, hogy nagyszerű komédiákat írt, de még ez az adat sem tudott meggyőzni arról, hogy a kantai Molière-i utánérzés szerzője ismerte a Komáromban a kantai előadás événél 14 évvel későbbi Illei-féle változatot. Molière a francia jezsuiták iskolájába járt, s komédiát valahonnan innen kell eredeztetnünk, mert Loyolai Szent Ignác szerint az ember csak akkor tudja igazán átérezni Jézus szenvedését, ha maga is eljátssza vagy megnézi, hogy Jézus Krisztus hogyan és mennyit szenvedett értünk, emberekért. A fukar pénzgyűjtő pszichéjét is csak akkor érti meg, ha arról a színpadon lát vagy színre visz egy valóságos történetet

Ma már az eddig kezünkbe került 17-18. századi komédia és interludium szövege a Régi magyar Drámák sorozatának valamelyik kötetében elérhető. Ma már nem kell a doktori dolgozatát író diáknak szinte egy helyben topognia a kéziratok tengerében, hanem

viszonylag könnyedén juthat a legfőbb bizonyítékokhoz, a szöveghez, az adattárakhoz, a múlt színházához, a díszletek, jelmezek és a színházi zene 17-18. századi forrásaihoz.

A régi magyar dráma- és színháztörténet, igen sok kérdést vet fel. Szerző és drámacímek, adatok és szövegek jutnak elé sokszor nagyon keserve munka árán, máskor szinte véletlenszerűen, s ezek kiadása közben természetesen újabb és újabb problémák kerülnek terítékre, amelyeknek megoldása ránk vár. A drámaszövegek kiadói, az adatok feltáról sajtó alá rendezői ezeket a kérdéseket meg akarják válaszolni. A válasz nem minden esetben sikerül. Előfordul, hogy a kötet megjelentekor pillanatában már másként fogalmaznám a leglényegesebb adatot a közreadott drámáról. Most itt a drámaszövegek kiadásának csak egy igen kicsiny szeletét ízelhettük meg. Min máshol az irodalomtörténetben úgy itt sincs befejezett kutatás, a könyv megjelenik, az olvasók esetleg joggal kifogást emelnek, vagy maga a sajtó alá rendező jut arra a megállapításra, hogy most már ő is másképpen fogalmazna.

A dolgozat írója, Galuska László Pál a magyar dráma- és színháztörténet egyik legizgalmasabb kérdését mutatatta be nekünk. Érvelése szakszerű, stílusa mindenképpen olvasható, következtetései több, kevésbé helytállóak. Az esetleges javításra javaslatot tettem. Kérem a bizottságot, hogy a jelöltnek dolgozata feletti hivatalos vita lefolytatását engedélyezze, s a doktori cím megadására javaslatát tegye meg.

Kilián István
az irodalomtudomány doktora
professzor emeritusz

Válasz a

Gonosz Garabonciások, borissza Bacchvsok, széltoló Szellemek, avagy tükör, vagy görbe tükör? Hiedelemlények, népi kulturális alakok; folklór a XVIII. századi iskolai comœdiákban

c. doktori dolgozat opponensi véleményeire

Galuska László Pál

Pécs, 2011

Tisztelt Doktori bizottság!

Mindenekelőtt megköszönöm opponenseim munkáját. Hálás vagyok, hogy elvállalták a felkérést, s hogy munkámat figyelmükkel és véleményükkel megtisztelték. Nagy örömmel tölt el, hogy dolgozatomat mindkét opponensem a doktori fokozat elnyeréséhez megfelelő minőségűnek ítélte és – a jogos bírálat mellett – több elemét is megdicsérte.

Először Dr. Czibula Katalin, az irodalomtudományok kandidátusa, főiskolai docens asszony bírálatára szeretnék reagálni, majd ezt követően keríték sort Prof. Dr. Kilián István bírálatának megválaszolására.

Válasz dr. Czibula Katalin opponensi véleményére

Czibula Katalin Docens Asszony mindenekelőtt dolgozatom címét nevezi „terjedelmesnek” és „eklektikusnak”. Talán helyesebb lett volna lényegre törőbb és kevésbé artisztikus címmel élnem, de az olvasó tájékoztatása és a figyelem felkeltése mellett szándékom az is volt, hogy a címformátum a stílus és a betűtípus megválasztásával mintegy tisztelegjek a szívemnek oly kedves korszak, a barokk, ill. a késő barokk szerzői előtt.

A dolgozat szerkezetével és felépítésével kapcsolatban az I. és a II. fejezetet bírálóm „kimunkáltabbnak”, „végiggondoltabbnak” látja, mint a III és a IV. fejezetet, amelyek – véleménye szerint – „az előzőekhez s egymáshoz is nehezebben” kapcsolódnak. Ezzel a megállapítással nehéz vitatkozni, mivel olvasói szempontokat is tükröz. Dolgozatom első fejezete, amely drámaelméleti, drámatörténeti bevezető, mintegy 32 oldal terjedelmű, a második fejezet, amely a garabonciás-témát foglalja össze 40 oldalnyi. A Bacchus-témakörrel foglalkozó fejezet a legrövidebb, 24 oldal és a kísértetmotívumokat vizsgáló negyedik fejezet 60 oldalnyi, igaz, a protestáns drámaelméleteket is ebben a fejezetben foglalom össze. (Első főfejezetben három, a másodikban hét, a harmadikban öt, a negyedikben nyolc alfejezet van. Ebből az aspektusból a témák kifejtése arányosabbnak tekinthető.) Belátom, hogy fejezeteim terjedelmileg és beltartalmukat tekintve nem patikamérleg-szerűen súlyozottak, de véleményem szerint súlyozásuk nem zavaróan heterogén. A fejezetek terjedelme, dolgozatom szerkezete másik bírálóm, Kilián Professzor Úr véleménye szerint is megfelelő. A Bacchusról szóló részt azonban magam is a rövidebbnek értékelem, az általam említett Bacchus-témájú drámák közül többnek is szükségesnek tartom alaposabb áttekintését.

A II. fejezettel kapcsolatban Docens Asszony megjegyzi, hogy a drámák vizsgálata, ill. a néphagyományok áttekintésével foglalkozó szövegegyeségek sorrendje zavaró, mivel

bizonyos korábban használt fogalmakat a későbbiekben definiálok. Ez az észrevétel mindenképpen megfontolandó, ezért igyekszem a későbbiekben az értelmezést nehezítő tényezőket kiküszöbölni. Csupán annyi magyarázatot fűznék ehhez, hogy a néprajzi kitekintés előtt a drámákat szerettem volna az olvasóval előbb megismertetni, mert így a néprajzi elemeknél könnyebben tudtam utalni a drámákon belül kiemelni kívánt eseményekre.

A drámaelméleti bevezetővel kapcsolatban Docens Asszony bírálatát jogosnak tartom, az általa említett munkákat föl fogom használni. A bíráló értelmezései itt kifejezetten gondolatébresztőek, informatívak számomra, és segítségemre vannak a későbbi, könyv alakban történő kiadást megelőző javításokhoz. Megjegyezném azonban, hogy nemcsak szekunder olvasataim voltak, Moesch Lukács tandrámáját magam is latin eredetiben olvastam (a korabeli kötet szkennelt másolata a birtokomban van), ehhez csak az értelmezésben hívtam segítségül Bán Imre tanulmányát, mivel a barokk latin szövegek értő olvasata nem egyszerű feladat. Jacobus Pontanus és Jacobus Masenius drámaelméleti traktatusainak Tóth Sándor Attila inkább gondozója és értelmezője, ezért ezeket a forrásaimat sem nevezném tipikusan szekunder irodalomnak.

A következő szövegrészben a népi dramatikus hagyományok és a régi magyar dráma kapcsolatának feldolgozásához javasolt szakirodalmakra (különösen Dömötör Tekla előtanulmányára) történő emlékeztetést köszönöm, ezeket témavezetőm is ajánlotta, magam is alapvető fontosságúnak tekintem, beszerzésükre törekedtem, sajnálatosan ez egyszerű adminisztratív akadályok miatt nem sikerült, ill. a későbbiekben a munka további állomásai figyelmemet erről a hiányosságról elvonták. A Docens Asszony által a Tornyos Péterhez javasolt további szakirodalmakat szintén föl kívánom használni.

A második fejezet bírálatának kapcsán (beilleszthető-e Bacchus a hiedelemalakok közé) meg kívánom jegyezni, miszerint dolgozatom elején kitértem az ún. álhiedelemmondák kérdéskörére. Álláspontom szerint a felekezeti iskolai komédiák befogadhatóságát a közönség körében az a tény is segítette, hogy a hiedelemlényeket felvonultató vígjátékok témájukban a széles körben ismert álhiedelemmondákkal is összefüggésben állnak. Az álhiedelemmondák egyik csoportja olyan hiedelemlényekhez, hiedelmekhez kapcsolódik, amelyek – idézem – „a valamikori hit elemeit teszik komikussá, tehát profán környezetben adják elő ezeket. A komikus hatás feltétele a múlttá lett hitvilág elemeinek pontos ismerete. Ilyen szövegek lehetnek pl. azok, amelyekben a letűnt antik világ istenei szerepelnek.” A Bacchus-témakör e szövegvilághoz, és egy máig eleven karneváli szokásrendszerhez kötődik, amelynek aktív hiedelem- és szokáselemei is vannak, pl. a tél temetése, pharmakosz-összetevők stb. Mivel dolgozatom drámai szövegeit éppen a legtöbbjükben megjelenő pharmakosz, ill. homo sacer-szerű alakok

szerepeltetése kapcsolja össze, ebből az aspektusból a Bacchus téma fölvetése is indokoltnak látszott.

A negyedik fejezet bírálatában Docens Asszony szerint Mikszáth *Kísértet Lublón c.* kisregénye nem dokumentum, hanem – idézem – „a néphagyomány elemeinek fikcióba emelése”. Ezzel a megállapítással egyetértek, de azt megjegyezném, hogy Mikszáth – saját bevallása szerint – két, regénye történéseivel egykorú anyagot használ forrásul: az egyik Bél Mátyás *Prodromus c.* műve (*Hungariae antiquae et novae Prodromus*, Nürnberg, 1723) a másik: Vilsinszky Ferenc lublói nótárius *Liber Actorum* (Lubló, 1718) c. kódexe, amelyhez szerzője a Kaszperek-ügy hivatalos jegyzőkönyveit és kihallgatási anyagait is csatolta. Egy saját korábban megjelent néprajzi tanulmány is segítségére volt Mikszáthnak kisregénye megírásában. (Matirko Bertalan: *Egy szepességi népmondáról*, in: *Ethnographia* 1890. I. szám)²³ Ebből az aspektusból Mikszáth kisregénye, ha nem is kordokumentumnak, de kordokumentumok összefoglalásának is tekinthető, így használata érdekes összefüggések megfigyelésére adott alkalmat. A fentebbiekben említett források azonban mindenképpen tanulmányozandóak, erre sort fogok keríteni.

Docens Asszony függelékkel kapcsolatos bírálatához megjegyezném, hogy Cornelius Vos festményével a Bacchus-alak művészetekben megnyilvánuló groteszk vonásait kívántam illusztrálni. Bírálom azon észrevételével, amely szerint a groteszk ábrázolásoknak végtelen számú variációja van, egyetértek, számomra éppen ez az ábrázolás kapcsolódott leginkább a képzeletemben élő groteszk mámor-isten alakjához. Hasonlóan illusztratívnak gondoltam Brueghel festményét, a karnevál és a böjt csatájának témaköréhez. Az európai karneváli szokások egyetemessége éppen e kép és a néprajzi források, ill. a drámaszöveg tanulmányozása folytán világosodott meg számomra. A csökmői sárkányhistoria bibliográfiájának becsatolásával azt kívántam megvilágítani, milyen általánosan ismert volt a történet a korabeli félirodalmi hagyományban. Megjegyezném, hogy a függelékkel nem kívántam öncélúan gazdagítani a dolgozat terjedelmét, mivel az a formai követelmények alapján a doktori dolgozat tényleges méretét nem is növelheti.

Docens Asszonynak a források kezeléséről tett megjegyzését megszívlelendőnek tartom, a Szenczi- és a Bod-féle szöveget elsődleges forrásként fogom használni. Az elírásokkal, tévesztésekkel kapcsolatban is köszönöm Docens Asszony észrevételeit, bosszant, hogy a szöveg sok-sok átolvasása és kétszeri lektoráltatása után is a szövegben maradtak, természetesen ki fogom igazítani ezeket.

²³ Forrás: Tihanyi Katalin: *Történeti(etlen) képzelgések egy lublói kísértetről...**, in: *Tanulmányok a klasszikus magyar irodalom köréből*, Debrecen, 2010. 182 – 192. p.

Válasz Prof. Dr. Kilián István opponensi véleményére

Kilián professzor úr először dolgozatom egyik eredményeként kiemeli, hogy a drámai szövegek összevetésével kéziratos anyakönyvi adatok híján is sikerült valószínűsíteni a Csokonai Vitéz Mihály és a katolikus felekezethez tartozó szerzők vígjátékai közti szerves kapcsolatot, vagyis hogy Csokonai olvasott, látott katolikus iskolai komédiákat.

A bírálat további részében Professzor Úr felidézi a *Kénts kapáló* kéziratának és előadási adatainak fellelését. Itt megemlíti, hogy a kincskereséssel kapcsolatos szépirodalmi munkákat igyekezett összegyűjteni, s elképzeléseit közölte is egy, a komédiát közreadó dolgozatában. Ezt követően a bíráló megjegyzi, hogy ezt, valamint az iskoladráma és folklór kapcsolatait feltáró másik munkájának nyomát a dolgozatomban nem találta. Természetesen meg fogom keresni a kérdéses anyagokat, és bele is fogom dolgozni a szövegembe. Hasonlóan fontosnak érzem a bíráló által javallott két bibliográfia áttanulmányozását, s a belőlük való merítést.

A következőkben a bíráló kitér dolgozatomnak arra a részére, amelyben a *Jezsuita iskoladramák* c. kötet szerkesztői által Illei Jánosnak tulajdonított *Tornyos Péter* c. drámát elemzem. A bíráló szerint Illei János jezsuita és Jantso Ferenc minorita szerzetes tanárok szerzőségének kérdésében nem foglaltam hitelt érdemlően állást. Valóban igaz, hogy a *Minorita iskoladramák* c. forráskötetben a szövegközlés utáni jegyzetanyagot nem vettem figyelembe kellő alaposággal, s így a szerző kilétén nem gondolkodtam el, a jezsuita forráskötet jegyzeteit kritika nélkül elfogadtam. Pedig a minorita kötetet szerkesztő Kilián István fontos bizonyítékokkal szolgál Jantso Ferenc elsőse mellett.

Mentségemre szolgáljon, hogy a szerzőség kérdése ebben az időben még nem egyértelmű, akkor sem, ha a szöveg egy forráshoz köthető. Hiszen, milyen státusú egy felekezeti iskolai tanár egy olyan korban, amikor a szerzői jogvédelem még nem létezik? Szerző? Fordító? Adaptátor? Színre vivő? Mivel a Jantso neve alatt jegyzett *Kéntsés Náso bált rendez* és az Illeihez kötött *Tornyos Péter* szövegében, szerepneveiben több markáns különbség is kimutatható – sőt, a különbségek nagy száma indokolta, hogy a két szöveg, az Illei és a Jantso-féle külön kötetekben, mint jezsuita és minorita dráma kapjanak helyet – úgy vélem, eredeti szándékom, a garabonciás képének bemutatása egy jezsuita vígjátékban mégis megvalósult. Professzor Úr maga is azt írja, jegyzetei legfeljebb „megkérdőjelezzik Illei, de nem bizonyítják Jantso szerzőségét”, ill. a bírálatban megerősíti bizonytalanságát a darab szerzőségének kérdésében. Azt is meg kell említenem, hogy Illei szerzősége mégsem meggyőző a számára, még annak a ténynek ismeretében sem, hogy forrásszöveg adatával bizonyítja: a nagyváradi jezsui-

ták ismerték Molière nevét, s a kollégium diákjai eljátszották egyik komédiáját. Mindenesetre köszönöm, hogy rávilágított erre a fontos hiányosságra, a minorita és a jezsuita változat alaposabb összevetése valóban szükséges, erre feltétlenül sort fogok keríteni a későbbiekben, és ezt bele is foglalom a szövegembe.

Professzor Úr azon véleményének ad hangot, miszerint nemcsak a *Tornyos Péter*, ill. a *Kintses Náso* forrását nem kell feltétlenül Molière *Fösvényében* keresni, hanem Molière darbjának is van kútforrása: esetleg éppen alma materében. Ha jól értelmezem Tanár Úr megjegyzését, akkor még az is kiderülhet, hogy a magyarországi színre vivők nem Molière-től, hanem más jezsuita forrásokból is meríthettek, akiktől maga a francia drámaíró is úgy kölcsönözte a saját vígjátékának alapjait. Érdekes lenne utánanézni, hogy a clermont-i kollégium jezsuitáinak volt-e olyan drámai szövege, amely a *Fösvény* előképének tekinthető. Az egykori jezsuita kollégium ma is középiskolaként működik *Lycée Louis-le-Grand* néven, talán fellelhetőek könyvtárában Molière-korabeli drámai szövegek. A többször említett Holberg-féle változat szövegkritikai vizsgálata és összehasonlító elemzése is érdekes adalékokkal szolgálhat.

Válaszom végén még egyszer megköszönöm bírálóim alapos, nagyvonalú, intuitív és segítő, jobbitó szándékú munkáját, és kérem válaszom elfogadását. Általában meg kívánom jegyezni, hogy mind a két bírálat előrevivő és gondolatébresztő volt a számomra. Olyan ötleteket adtak, amelyek beemelése, ill. olyan hiányosságokra hívták föl a figyelmemet, amelyek kiküszöbölése a későbbiekben munkám javításában, összeszedettségének növelésében, szakszerűbbé tételében alapvető fontosságúak lehetnek. Nem kritikusként, de szakértőként, és időnként szaklektorként is segítséget nyújtottak számomra. Nem csupán negatív, de megerősítő, pozitív bírálatok is ezek, amelyek folytatásra bátorítanak, és igazolják, hogy az elmúlt öt – tíz év kutatómunkája nem volt hiábavaló.

Szakmai CV

Személyi adatok

Név: Galuska László Pál

Születési hely, idő: Szeged, 1970. 05. 07.

Lakcím: Kecskemét, 6000 Táncsics Mihály u. 14. II/10.

Telefon: 06-76-320-429; 06-30-97-52-907

Fax: 76/483-282 (mh.)

E-posta: corvus70@yahoo.com; galuska.laszlo@tfk.kefo.hu

Diploma:

1997. Magyar nyelv és irodalom szakos bölcsész és középiskolai tanár. Janus Pannonius Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pécs.

Nyelvvizsgák:

2002. Angol „C”-típus, alapfok

2008. Latin „C”-típus, középfok

Egyéb képesítések:

Számítógép-kezelő (1998)

Drámajáték-vezető (1996)

Tanulmányok:

2009. Szigorlat és abszolutórium az Irodalomtudományi Programon.

2004 – 2007. Doktorandusz, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Irodalomtudományi Doktori Iskola/Irodalomtudományi Program.

1993 – 1997. Egyetemi hallgató, Janus Pannonius Tudományegyetem, magyar nyelv és irodalom szak.

1993 – 1994. Egyetemi hallgató, Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, magyar nyelv és irodalom szak.

1991 – 1992. Egyetemi hallgató, Miskolci Bölcsész Egyesület, magyar nyelv és irodalom szak.

1991 – 1992. Főiskolai hallgató, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Szeged, földrajz-rajz szak.

1988. Érettségi, Dózsa György Gimnázium, Kiskunmajsa.

Munkahelyek, munkakörök

2000 – Kecskeméti Főiskola, Tanítóképző Főiskolai Kar: főiskolai tanársegéd.

2007 – 2008. Jakabszállás ÁMK: magyar nyelv és irodalom szakos tanár (félállású).

1998 – 2000. Kecskeméti Tanítóképző Főiskola: főiskolai tanársegéd.

1998 – 2009. Katona József Gimnázium: magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár (óraadó).

1997 – 1998. Katona József Gimnázium: magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár (főállású).

1989 – 1990. Hetényegyházi Általános Iskola Szarkási Tagiskolája: képesítés nélküli tanár.

Oktatási-kutatási tevékenység

1. Oktatási tevékenység

1/1. Felsőoktatás

Magyar nyelven:

1998 – Főiskolai előadások:

Irodalmi alapfogalmak, Gyermekirodalom, Bevezetés a gyermekirodalomba, Magyar irodalom, Világirodalom, Drámaelmélet, Drámatörténet, Dramaturgiai alapismeretek.

1998 – főiskolai szemináriumok:

Ponyvairodalom, Műértelmezés, Stilisztika, Magyar irodalom, Az irodalomtanítás módszertana, A nyelvtanítás módszertana, Hangtan-jelentéstan, Szófajtan, Mondat- és szövegtan, Helyesírási alapismeretek.

Idegen nyelven

2005. *A mese tegnap és ma. (The Tales Yesterday and Today)* ISTEPEC-előadás angol nyelven francia fordítással, Kecskeméti Főiskola.

2006. *Szemelvények a magyar gyermekirodalom történetéből. (Excerpts from the History of the Hungarian Children's Literature)* ISTEPEC-előadás angol nyelven, Kecskeméti Főiskola.

1/2. Közoktatás

1997 – 2009. Magyar nyelv és irodalom tárgyak oktatása gimnáziumi tanulóknak, közép- és emelt szinten, ill. fakultáción.

2007 – 2008. Magyar nyelv és irodalom tárgyak, ill. szövegértés oktatása 8. osztályos általános iskolai tanulóknak.

1989 – 1990. Rajz és biológia tárgyak képesítés nélküli oktatása.

1/3. Egyéb oktatási tevékenység

2010 – 2011 SZTMK szolgáltatási munkatárs képzés. Felsőfokú OKJ-s tanfolyam. Ügyfélkapcsolati ismeretek, Hatékony kommunikáció.

2. Kutatási tevékenység

2007 – Mítoszselemek magyar drámaírók munkáiban (Benedek Elek, Szép Ernő Molnár Ferenc).

2005 – Benedek Elek meseírói munkássága.

2003 – Ponyvairódalom.

2001 – A XVII-XVIII. századi magyar felekezeti iskoladrámák.

1998 – Magyar és külföldi gyermekirodalom.

2002 – 2003. Szövegpragmatika.

3. Tudományszervezői tevékenység

3/1. Tehetséggondozás

2011. OTDK-bírálat (Fehér Judit Éva: „...vágy vonja az égbe, tör magasabbra utat” – *Széljegyzetek Ikarosz történetének vizuális és verbális olvasataihoz*. Témavezető: Dr. habil. Bencsik Vilmos főiskolai tanár. XXX. Jubileumi OTDK Tanulás- és Tanításmódszertani – Tudástechnológiai Szekció.

3/2. Részvétel a tudományos, szakmai életben

Magyarországi tevékenység

2009. június 25. *III. Nyelvi képességek fejlődése és fejlesztése gyermekkorban* c. konferencia.
Irodalom-dráma szekció, szekcióelnök.
2008. június 19. *II. Nyelvi képességek fejlődése és fejlesztése gyermekkorban* c. konferencia.
Drámapedagógia, irodalmi nevelés, szekcióelnök.
2007. június 22. *I. Nyelvi képességek fejlődése és fejlesztése gyermekkorban* c. konferencia.
Drámapedagógia, irodalmi nevelés szekció, szekcióelnök.

Nemzetközi tevékenység

- 2005 – 2007 ISTEPEC-pályázat. *Intercultural Studies in Teacher Education to Promote European Citizenship* (Pedagógusképzésben Résztevők Interkulturális Tanulmányai az Európai Identitás Szellemiségének Népszerűsítésére). Előadások a projekt keretében.
Magyarország: Kecskeméti Főiskola, Tanítóképző Kar. Szlovákia: Besztercebánya, Bél Mátyás Tudományegyetem (Matej Bel University, Banská Bystrica).

Munkahelyi közéleti tevékenység

- A Kecskeméti Tanítóképző Főiskolán, illetve a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karán:
- 2011 – a Kari Tanulmányi Bizottság tagja
- 2000 – a Kari Tanács tagja,
- 2002 – 2010. a Kari Gazdálkodási Bizottság tagja
- 2000 – 2007. a Főiskolai Tanács tagja

Publikációk, előadások:

Könyv:

1. *Irodalmi alapfogalmak*. Kecskemét, 2003. 135 p. (társszerző)
2. *Jegyzet a Gyermekirodalom kurzushoz*. Kecskemét, 2007. 206 p. (társszerző)
3. *Suttogó füzesek (Brigasle Salchina)*. Budapest, 2010. 64 p. (társszerző)

Könyvfejezet:

1. Gondolatvadászat – Rejtett információk írott szövegekben. In: *Információból üzleti érték. Az információbrókerek környezete és tevékenysége*. Szerk.: Mikulás Gábor. Budapest, Alma Mater, 2006. 307 – 312. p.
2. Nekromanták, táltosok, szélhámosok. Garabonciás diákok Illei János: Tornyos Péter és Hagymási Imre: Garabontzás László című iskolai komédiájában. In: *A piarista rend Magyarországon*. Szerk.: Forgó András, Szent István Társulat, Budapest, 2010. 558 – 567. p.
3. Deszkavártól Jégorszáig. Benedek Elek meseírói munkássága. In: *A népköltészet terített asztalánál. Tanulmánygyűjtemény*. Szerk.: Benedek Katalin. MTA Néprajzi Kutatóintézete, 2011. 197 – 212. p.

Idegen nyelvű könyvfejezet:

Tales, a Mythical Identity Beyond Frontiers? In: *ISTEPEC 2004-2007. Learning to Teach Europe*, Editor: Marie-France Mailhos. KF TFK, Kecskemét, 2007. 84 – 89. p.

Egyéb publikációk:

1. Magyar nyelvű iskoladrámák a XVII-XVIII. században. In: *Magyar Tudomány Ünnepe* 1. kötet Kecskeméti Főiskola, 2001. 201 – 207. p.
2. Molière: "Scapin furfangjai" c. drámájának adaptációi a XVIII. századi magyar katolikus iskolákban. In: *Magyar Tudomány Ünnepe* 3. kötet, Kecskeméti Főiskola, 2002. 218 – 224. p.
3. A ponyvairodalom hatása az olvasói attitűdökre a XVIII-XIX. századi Magyarországon. In: *Magyar Tudomány Ünnepe* 4. kötet, Kecskeméti Főiskola, 2003. 254 – 264. p.
4. Benedek Elek mesedramája; az új típusú misztériumdrámák megjelenése a századfordulón. In: *Magyar Tudomány Ünnepe* 6. kötet, Kecskeméti Főiskola, 2005. 320 – 326.
5. Farsang és Böjt – Bacchus és Neptunus csatája (Hiedelemlények, klasszikus tradíció és kortárs dramaturgiai elvárások egy XVIII. századi magyar nyelvű katolikus iskolai komédiában) In: *Magyar Tudomány Ünnepe* 7. kötet, 2006. 92 – 97. p.
6. Molnár Ferenc: Liliom – Külvárosi misztérium. In: *Magyar Tudomány Ünnepe* 8. kötet, Kecskeméti Főiskola, 2007. 106 – 111. p.
7. A Pál utcai fiúk értelmezésének kérdései a magyar gyermekirodalmi kutatásban. In: *Könyv és Nevelés*, X. évf. 2008/3. szám. [on-line]., Elérhető: <http://epa.oszk.hu/01200/01245/00039/>
8. Deszkavártól Jégorszáig. Benedek Elek meseírói munkássága. In: *Könyv és Nevelés*, XI. évfolyam, 2009/4. szám. [on-line]. Elérhető: http://www.tanszertar.hu/eken/2009_04/glp_0904.htm

Előadások, konferenciák:

1. *Magyar nyelvű iskoladrámák a XVII-XVIII. században*. Magyar Tudomány Napja, Kecskeméti Főiskola, 2001. 11. 01.

2. *Magyar nyelvű iskoladrámák a XVII-XVIII. században.* Iskola és színház (Nemzetközi konferencia), Miskolci Egyetem, 2002. 09. 01.
3. *Molière: "Scapin furfangjai" c. drámájának adaptációi a XVIII. századi magyar katolikus iskolákban.* Magyar Tudomány Napja. Kecskeméti Főiskola, 2002. 11. 01.
4. *A ponyvairodalom hatása az olvasói attitűdökre a XVIII-XIX. századi Magyarországon.* Magyar Tudomány Napja, Kecskeméti Főiskola, 2003. 11. 03.
5. *A mese tegnap és ma.* (The Tales Yesterday and Today) ISTEPEC – előadás angolul, francia fordítással, Kecskeméti Főiskola, 2005. ápr. 29.
6. *Benedek Elek: Többsincs királyfi. Egy korszaknyitó misztériumdráma a századfordulón.* Benedek Elek Napok, Székelyudvarhely (Románia), 2005. május 21.
7. *Benedek Elek mesedramája; Az új típusú misztériumdrámák megjelenése a századfordulón.* Magyar Tudomány Napja, Kecskeméti Főiskola, 2005. 11. 07.
8. *Szemelvények a magyar gyermekirodalom történetéből.* ISTEPEC – előadás angolul, Kecskeméti Főiskola, 2006. febr. 24.
9. „*Poesis tota vitalis*” – *Moesch Lukács tandrámája.* „Gyermekirodalom, gyermekirodalom-kutatás és -oktatás Európában” c. nemzetközi gyermekirodalmi konferencia, Kecskeméti Főiskola, 2007. április 27.
10. *Tales and their descendant genres in the common European culture-treasure,* Angol nyelvű előadás, ISTEPEC konferencia, Besztercebánya (Szlovákia), 2007. szeptember 13 – 15.
11. *Auctorok és garabontziások. Két XVIII. századi magyar nyelvű iskolai komédia összevetése (Illei János: Tornyos Péter - Hagymási Imre: Garabontzás László).* A Piarista Rend története Magyarországon c. konferencia PPKE BTK Piliscsaba, 2007. november 5 – 6.

12. *Molnár Ferenc: Liliom – külvárosi misztérium*, Magyar Tudomány Ünnepe, Kecskeméti Főiskola, 2007. november 08.
13. *Tükör vagy görbe tükör? Visszajáró holtak a XVIII. századi piarista iskolai komédiákban*, Metamorphosis of the drama(text) Stories of relation nemzetközi konferencia, Babes-Bolyai Tudományegyetem, Filológia Kar, Kolozsvár (Románia), 2009. június 5.
14. *Visszajárók, kísértetek, pedagógia. Szelleme a 18. századi katolikus iskolai vígjátékokban*, III. Nyelvi képességek fejlődése és fejlesztése gyermekkorban konferencia, Kecskeméti Főiskola, 2009. június 25.
15. *Karen Blixen: A sors anekdotái*. Kiállítás és könyvbemutató, Tavaszi Fesztivál, Beszélgetés Kertész Judittal, Karen Blixen könyveinek magyar fordítójával, Katona József Megyei Könyvtár, Kecskemét, 2009. április 7.
16. *Deszkavártól Jégorszáig. Benedek Elek, a meseíró*, Benedek Elek a művelt, olvasott nemzetért, Kamarakiállítás és emlékülés az író születésének 150. évfordulója alkalmából, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 2009. szeptember 21.
17. *A halál mítosza színpadon. Népmesei adaptáció kísérlete Szép Ernő: Az egyszeri királyfi c. mesedramájában*. Magyar Tudomány Ünnepe, Kecskeméti Főiskola, 2009. november 05.
18. *Sors-űző királyfiak, Misztériumdrámák, iskolai színjátékok és mesedramák összefüggései Benedek Elek: Többsincs királyfi és Szép Ernő: Az egyszeri királyfi c. mesejátékában*, Benedek Elek emlékülés, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2009. december 4-5.

Népszerű ismeretterjesztő cikkek:

1. Üzletszerű népművelés vagy butítás? - Ponyva az egykori Magyarországon. In: *Világ-gazdaság*, 2002. november 30.

2. Gondolatvadászlat-Rejtett információk írott szövegekben. In: *BOSS Magazin*. 2003. október. 42 – 43. p.
3. „A grund felől fúj. Az édes grund felől”. A Pál utcai fiúk és a magyar honvédő háborúk. In: *Kecskeméti Lapok, Magyar Múzsza*. 2007. október 25. CIII. évfolyam, 36. szám [on-line]. Elérhető: http://magyarmuzsa.hu/hun/sa_hirek/i_muhely_17/i_a_grund_felol_fuj_az_edes_grund_felol_9130/t_A%20grund%20fel%C5%91%20f%C3%BAj.%20Az%20%C3%A9des%20grund%20fel%C5%91/index.html
4. A siker titkai: Harry Potter és A gyűrűk ura. In: *Nyelv és Tudomány*. 2010. május 07. [on-line]. Elérhető: <http://www.nyest.hu/hirek/harry-potter-es-a-gyuruk-ura-a-siker-titkai>
5. Titkos univerzumok: Tolkien és Rowling. In: *Nyelv és Tudomány*. 2010. május 14. [on-line]. Elérhető: <http://www.nyest.hu/hirek/titkos-univerzumok-tolkien-es-rowling>

Művészeti tevékenység (drámák gyermekszínházaknak)

1. *A rózsza, vagyis a tapasztalatlan légy a pókok között*. (Katona József vígjátékából). Bemutató: „Ide nekem az oroszánt is!” Országos Színházi Fesztivál, Veszprém, 2005. április 22-24. Arany oklevél.
2. *Fehérlófia* (mesejáték). Bemutatók: Országos Diákszínházi Találkozó, Dombóvár, 2006. július 14. Bronz oklevél. XVI. Országos Weöres Sándor Gyermekszínházi Találkozó, Fót, 2007. április 22. Ezüst minősítés.
3. *Suttogó füzesek* (mesejáték) Bemutatók: Mesebolygó Bábszínház, Szombathely, 2007. december 18. Budapest Bábszínház, 2008. április 17. IV. Gyermek és Ifjúsági Színházak Biennáléja, Csiky Gergely Színház, Kaposvár, 2008. május 07. Magyarországi Bábszínházak IX. Találkozója, Kelemen László Kamaraszínház, Kecskemét, 2008. november 13. Bábszínházak XVI. Nemzetközi Fesztiválja, Besztercebánya, Szlovákia, 2008. okt. 06. Deszka Fesztivál, Vojtina Bábszínház, Debrecen, 2009. március 02.

Athe Sam! Roma Összművészeti Fesztivál, Budapest, Gödör Klub, 2009. június 8. Járszai Mari Színház, Tatabánya, 2011. márc. 23. XIII. „Találkozás” Nemzetközi Színházi Fesztivál, Nyitra, Szlovákia, 2011. május 13.

4. *Titkok birodalma* (mesejáték) Bemutatók: Kövér Béla Bábszínház, Szeged, 2008. április 20. Magyarországi Bábszínházak IX. Találkozója, Kelemen László Kamaraszínház, Kecskemét, 2008. november 13.
5. *Markalf, az Álmodó Ura* (mesejáték) Bemutató: Bóbita Bábszínház, Pécs, 2008. október 12.
6. *Az ördög sziklája* (mesejáték) Bemutatók: Vojtina Bábszínház, Debrecen, 2009. április 19. Deszka Fesztivál, Vojtina Bábszínház, Debrecen, 2010. március 11. Magyarországi Bábszínházak X. Találkozója, Katona József Színház, Kecskemét, 2010. május 17.